

Oryginalna praca badawcza

IRENEUSZ BIENIECKI

BADACZ NIEZALEŻNY

GDĄSK

ORCID: 0000-0002-0021-8742

IZABELA SZKURŁAT

UNIwersytet Pomorski w Słupsku

ORCID: 0000-0001-6320-8421

PODSYSTEM ZABEZPIECZENIA GRANICY MORSKIEJ PRZEZ WOJSKA OCHRONY POGRANICZA PRL I JEGO WPŁYW NA BEZPIECZEŃSTWO PAŃSTWA W DRUGIEJ POŁOWIE XX WIEKU. WYBRANE PROBLEMY

Słowa kluczowe: ochrona granicy morskiej PRL, Wojska Ochrony Pogranicza na Wybrzeżu PRL, Posterunki Obserwacji Wzrokowo-Technicznej Wojsk Ochrony Pogranicza

Key words: protection of the maritime border of the Polish People's Republic, Border Protection Forces on the Polish People's Republic Coast, Visual and Technical Observation Points of the Border Protection Forces

Wstęp

Z chwilą zakończenia II wojny światowej w Polsce powołano formację wojskową przeznaczoną do ochrony granicy państwowej. Na podstawie rozkazu naczelnego dowódcy Wojska Polskiego (WP) nr 0245 z 13 września 1945 r. utworzono Wojska

Ochrony Pogranicza (WOP). Do roku 1991 formacja ta przeszła liczne reorganizacje, wraz z którymi zmieniał się system ochrony granicy PRL¹.

Dnia 15 maja 1991 r., po ponad 40 latach służby na granicy, WOP rozformowano, a dokumenty, mienie oraz etaty tej formacji przekazano współczesnej Straży Granicznej (SG), powołanej na podstawie zarządzenia ministra spraw wewnętrznych z dniem 16 maja 1991 roku².

W niniejszym artykule zaprezentowano szczegółowo jeden z czterech podsystemów ochrony granic PRL dotyczący granicy morskiej, w którym w drugiej połowie XX w. uczestniczyły siły i środki WOP (trzy nadmorskie Brygady WOP) oraz Morskiej Brygady Okrętów Pogranicza (MBOP). Właśnie personel tej pierwszej formacji (kadra i żołnierze zasadniczej służby wojskowej – zsw) zapewniali ochronę polskiego Wybrzeża. Było ono jednocześnie jednym z czterech odcinków granicy państwowej PRL (północny; wschodni – z ZSRR, południowy – z CSRS i zachodni – z NRD). Autorzy zaprezentowali: powstanie i rozwój organizacyjny systemu ochrony granic PRL w drugiej połowie XX w., podsystem ochrony odcinka polskiej granicy na Bałtyku oraz siły i środki, jakie wykorzystywano do tego celu do roku 1991, a także wybrane przykłady zatrzymań uciekinierów na granicy morskiej przez żołnierzy pełniących służbę na POWT WOP. W swoim opracowaniu wykorzystali m.in. jeden z ważnych dokumentów sporządzonych przez oficerów Dowództwa WOP (dalej: DWOP) pt. „Biuletyn dyslokacyjny Wojsk Ochrony Pogranicza”³. Został on wykonany w roku 1985 i według posiadanej przez autorów wiedzy jest jedynym egzemplarzem, jaki zachował się do dzisiaj.

1. Organizacja i zmiany w systemie ochrony granicy PRL w latach 1945-1991

W latach 1945-1991 podległość ochrony granicy państwowej w Polsce była zróżnicowana i ulegała częstym zmianom. W różnych okresach należała ona do kompetencji resortu MSW lub MON. Jednak zawsze zadania ochrony bezpośrednio na granicy sprawował personel WOP. Do czasu rozwiązania tej formacji (w 1991 r.) w jej strukturze funkcjonowało Dowództwo WOP (DWOP) w Warszawie (Al. Niepodległości 100) oraz na granicy jednostki taktyczne w postaci Brygad WOP (BWOP) i Oddziałów WOP (OWOP). Również organizacja jednostek WOP w poszczególnych latach

¹ I. Bieniecki, *Wojska Ochrony Pogranicza w systemie ochrony i obrony granicy morskiej Polski w latach 1965-1991*, Słupsk 2015; J. Prochwicz, *Wojska Ochrony Pogranicza 1945-1965. Wybrane problemy*, Piotrków Trybunalski 2011.

² Kancelaria Morskiego Oddziału Straży Granicznej (MOSG) w Gdańsku, Rozkazy i Zarządzenia Komendanta Głównego SG z lat 1991-1992, t. 3, Zarządzenie nr 47 ministra spraw wewnętrznych H. Majewskiego z 16.05.1991 r. w sprawie organizowania SG i rozformowania WOP, s. 1.

³ Biuletyn dyslokacyjny Wojsk Ochrony Pogranicza oraz arkusz poprawek, Opracowanie DWOP, Warszawa 1985 (w zbiorach autorów).

była odmienna ze względu na nasilenie i charakter przestępczości granicznej, odrębność poszczególnych odcinków granicznych oraz zasady ekonomiki sił⁴.

Dla przykładu w połowie roku 1962 WOP ochraniały granicę państwową PRL o ogólnej długości 3481 km (100%), w tym:

- 1310 km (38%) z CSRS,
- 1250 km (36%) z ZSRR,
- **461 km (13%) granica morska,**
- 460 km (13%) z NRD⁵.

W tym czasie stan osobowy całej formacji WOP liczył 25 019 (100%) żołnierzy, w tym: żołnierzy zsw – 20 253 (81%), oficerów – 3339 (13%) i podoficerów zawodowych – 1427 (6%)⁶.

Personel WOP reprezentował różne służby i pododdziały⁷. Jednak rozłożenie ww. sił przeznaczonych do ochrony poszczególnych odcinków granicy państwowej PRL było zróżnicowane. Największy odsetek personelu tej formacji zaangażowany został do ochrony granicy zachodniej (z NRD) oraz południowej (z CSRS):

- granica zachodnia – 44% (4083 żołnierzy),
- granica południowa – 40% (3756),
- **granica morska – 13% (1217),**
- granica wschodnia – 3% (318).

Należy również wspomnieć, że do działań granicznych angażowano też odwody WOP, w skład których w tym czasie wchodziło ogółem 2189 (100%) żołnierzy. W tym przypadku najliczniejsze odwody także funkcjonowały na granicy zachodniej i południowej, a najmniej liczne na morskiej (13% – 288)⁸.

W tym czasie (połowa roku 1962) nasilenie przestępczości granicznej na poszczególnych odcinkach granicy państwowej PRL było znacznie zróżnicowane. Wynosiło ono od 68% na południu (z CSRS) do 3% na granicy morskiej. Na poszczególnych odcinkach granicy państwa stan przestępczości granicznej kształtował się na następującym poziomie:

- 68% (całości przestępczości granicznej) na południowej (z CSRS),
- 22% na zachodniej (z NRD),
- 7% na wschodniej (z ZSRR),

⁴ *Działanie WOP w systemie ochrony granic kraju w czasie pokoju i wojny*, „Biuletyn Informacyjny” Akademia Sztabu Generalnego, Warszawa 1971, nr 1 (101), s. 15.

⁵ Archiwum Straży Granicznej (dalej: ASG) w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 1608, t. 4, Notatka służbowa dotycząca zagadnień proponowanych do ujęcia w notatniku dowódcy WOP nr 01528a z 18.08.1962 r. opracowana przez mjr. Kocybałę, s. 1.

⁶ Tamże, s. 2.

⁷ I. Bieniecki, *Szkoła Specjalistów Morskich Wojsk Ochrony Pogranicza (1950-1967)*, „Biuletyn Historyczny Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni” 2001, nr 17, s. 95-102.

⁸ ASG w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 1608, t. 4, Notatka służbowa..., s. 2.

– **3% na morskiej**⁹.

W związku z powyższym do ochrony granicy PRL wykorzystywano dwa podstawowe rodzaje pododdziałów granicznych – strażnice WOP¹⁰ i placówki WOP¹¹.

Strażnice funkcjonowały w strukturach BWOP, natomiast placówki – OWOP. Odcinki odpowiedzialności służbowej ochraniane przez BWOP miały przeciętną długość 240 km. Te ochraniane przez strażnice WOP były natomiast zróżnicowane, najdłuższe na granicy morskiej. Na poszczególnych odcinkach granicy wynosiły one przeciętnie:

- **17 km na morskiej**,
- 12 km na południowej,
- 8 km na zachodniej.

Długość odcinka ochranianego przez strażnicę WOP była uzależniona od stopnia zagrożenia przestępczością graniczną i wynosiła od 5 km na głównym kierunku zagrożenia do 7 km na pozostałych.

W każdej BWOP funkcjonowało przeciętnie kilkanaście strażnic (ok. 17), które zaliczano do czterech podstawowych kategorii (typów) o zróżnicowanych stanach osobowych. Największą liczbę personelu miały strażnice kat. I, a najmniejszą kat. IV:

- I kat. – 84 ludzi (dowództwo, 2 plutony piechoty i drużyna obsługi),
- II kat. – 66 ludzi (dowództwo, 2 plutony piechoty i drużyna obsługi),
- III kat. – 47 ludzi (dowództwo, 4 drużyny piechoty i drużyna obsługi),
- IV kat. – 26 ludzi (dowództwo, 2 drużyny piechoty i drużyna obsługi).

Każdy OWOP ochraniał odcinek służbowej odpowiedzialności o długości 306 km. Przeciętna długość odcinka placówki wynosiła 45 km. W każdym oddziale funkcjonowało średnio 7 placówek, których obsada personalna była zróżnicowana – od 10 osób na granicy południowej do 5-7 osób na wschodniej.

W tym czasie do ochrony granicy państwa na poszczególnych odcinkach wykorzystywano różne urządzenia techniczne, takie jak: sygnalizacja świetlna, sygnalizacja akustyczna, sygnalizacja podczerwieni, obserwacja radiolokacyjnego (r./lok.) dozoru czy sprawdzanie pasa granicznego¹².

W połowie lat 60. XX w. dokonano kolejnych, w ocenie autorów niniejszego artykułu najistotniejszych, zmian struktur organizacyjnych WOP, które rzutowały na ich działalność do końca funkcjonowania tej formacji. Dotychczasowe Dowództwo WOP

⁹ Tamże, s. 3.

¹⁰ Zob. hasło „Strażnica Wojsk Ochrony Pogranicza”, *Leksykon wiedzy wojskowej*, red. M. Laprus i in., Warszawa 1979, s. 417.

¹¹ Zob. hasło „Graniczna Placówka Kontrolna”, tamże, s. 132.

¹² ASG w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 1608, t. 4, Notatka służbowa..., s. 3-4; I. Bieniecki, *Podsystem obserwacji i radiolokacyjnego dozoru Wojsk Ochrony Pogranicza w ochronie granicy morskiej PRL w latach 1960-1970*, „Biuletyn Historyczny Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni” 2016, nr 31, s. 171-192; tenże, *Obserwacja i radiolokacja w ochronie polskiej granicy morskiej w latach 1960-1991*, [w:] *Siłły Zbrojne – Polityka. Studia ofiarowane profesorowi Jerzemu Przybylskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. P. Kurlenda i in., Toruń 2005, s. 43-61.

(DWOP) i podlegające mu jednostki decyzją Komitetu Obrony Kraju (KOK) z 6 marca 1965 r. podporządkowano Głównemu Inspektorowi Obrony Terytorialnej (GIOT) MON – gen. broni Grzegorzowi Korczyńskiemu, zaś od 1 lipca tego samego roku pod względem dowodzenia – resortowi MON. Podporządkowanie pod względem gospodarczym temu ministerstwu nastąpiło od 1 stycznia 1966 r. Razem z WOP do MON włączono Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego (KBW). Natomiast w resorcie MSW nadal pozostawiono przejścia graniczne¹³. Stworzono nowy system dowodzenia jednostkami WOP poprzez Sztab Generalny WP, Inspektorat Obrony Terytorialnej (IOT) i Szefostwo WOP. Jednocześnie całość zaopatrzenia jednostek WOP przejęły Okręgi Wojskowe¹⁴.

W tym czasie (1965 r.) siły WOP liczyły ogółem 24 695 żołnierzy zawodowych i zasadniczej służby wojskowej.

Zgodnie z zarządzeniem MON (nr 017/MON z 27 lipca 1965 r. w sprawie tymczasowego zakresu kompetencji) utworzono stanowisko Głównego Inspektora Obrony Kraju (GIOT). Podlegał on bezpośrednio ministrowi obrony narodowej. Kierował przygotowaniami obrony lądowej terytorium kraju, działalnością Wojsk Wewnętrznych (WW) oraz jednostek Obrony Terytorialnej (OT), przygotowaniem polowych stanowisk kierowania naczelnymi organów państwowych, jak również koordynował przedsięwzięcia w zakresie powszechnego przygotowania obronnego społeczeństwa. W skład WW wchodziły Wojska Obrony Wewnętrznej (WOWewn.) podlegające GIOT bezpośrednio lub przez dowódców (dców) OW oraz WOP podlegające bezpośrednio GIOT¹⁵.

¹³ **Przejściem granicznym** w PRL określano miejsce wyznaczone do przekraczania granicy państwowej. Mogło ono obejmować ustalony odcinek drogi przecinającej granicę państwa, obszar granicznej stacji kolejowej, lotnisko lub jego część, określoną część portu morskiego lub rzeczno-ego. Zasięg terytorialny przejścia granicznego w PRL ustalał minister spraw wewnętrznych. Wyróżniano przejścia graniczne: drogowe, kolejowe, lotnicze, morskie i rzeczne. Zob. hasło „Przejście graniczne”, *Leksykon wiedzy wojskowej...*, s. 340.

¹⁴ H. Dominiczak, *Powstanie i rozwój organizacyjny Wojsk Ochrony Pogranicza w latach 1945-1983*, Warszawa 1984, s. 69-70.

¹⁵ ASG w Szczecinie, Akta Szefostwa WOP, sygn. nr 1841, t. 3, Zarządzenie MON nr 017-MON z 27.07.1965 r. w sprawie tymczasowego zakresu kompetencji GIOT, s. 1.

Wojska OTK były głównie przeznaczone do wykonywania zadań bojowych w ramach wewnętrznego frontu obrony, a w szczególności do:

- obrony powietrznej kraju,
- obrony lądowej i obrony Wybrzeża morskiego (zwłaszcza do zwalczania desantów powietrznych i morskich przeciwnika, grup specjalnych i dywersyjnych),
- ochrony granic lądowych i morskich oraz ochrony i obrony najważniejszych obiektów,
- zabezpieczenia potrzeb wojsk operacyjnych w zakresie ich przegrupowania, rozwinięcia i uzupełniania,
- współdziału w zabiegach realizowanych głównie poprzez siły zmilitaryzowane i samoobrony mające na celu zapobieganie i usuwanie skutków uderzeń przeciwnika na obszar kraju.

Jak wspomniano powyżej, ilość sił i środków WOP angażowanych do ochrony poszczególnych odcinków granicy państwowej PRL zależała m.in. od występującej tam przestępczości granicznej.

W połowie lat 60. XX w. rozkład sił WOP z uwzględnieniem poszczególnych odcinków granicy państwowej PRL przeznaczonych do ochrony był również znacznie zróżnicowany. Największy odsetek sił WOP angażowano do ochrony granicy:

- południowej (z CSRS) – 31,3% (6212 żołnierzy),
- zachodniej (z NRD) – 30,8% (6101),
- **morskiej – 27,7% (5489),**
- wschodniej (z ZSRR) – 10,2% (2025).

Natomiast w roku 1969 w ramach podsystemu ochrony granicy morskiej służbę pełniło 5489 (100%) żołnierzy WOP, co stanowiło 27,7% całości sił tej formacji. W tej grupie przeważali szeregowi zsw – 3671 (26,6% ogółu szeregowych w WOP), oficerowie – 648 (28,5%), podoficerowie zawodowi – 641 (27,6% ogółu podoficerów zawodowych) i podoficerowie zsw – 583 (40,4% ogółu podoficerów zsw), co zaprezentowano w tabeli 1.

W połowie roku 1970 WOP siłami ok. 20 tys. żołnierzy ochraniały 3398 km granicy państwowej (100%). W tym czasie w systemie ochrony granicy państwowej PRL funkcjonowało 8 BWOP, 4 Oddziały WOP oraz Morska Brygada Okrętów Pogranicza, która występowała w strukturze Marynarki Wojennej (MW), a w ochronie granicy morskiej współdziałała z WOP. Struktura każdej jednostki tej formacji zależała od charakteru etnograficznego i demograficznego rejonu, w jakim działała, oraz – jak wspomniano powyżej – stopnia zagrożenia przestępczością graniczną ochranianego odcinka granicy państwowej. Dlatego też stany osobowe BWOP kształtowały się przeciętnie na poziomie 1300-3200 żołnierzy, natomiast OWOP były mniejsze – od 360-640 żołnierzy.

W tym czasie BWOP nadal ochraniały granicę morską, PRL-NRD i PRL-CSRS, natomiast OWOP granicę pomiędzy PRL a ZSRR¹⁶.

Kolejne istotne zmiany w strukturze organizacyjnej nadmorskich BWOP oraz formach ochrony granicy nastąpiły po roku 1975 w związku z przeprowadzoną reformą

W skład wojsk OTK wchodziły: wojska OPK, wojska lądowe, część lotnictwa i MW. W systemie organizacyjnym wojsk lądowych OTK wyróżniano: oddziały Wojsk Obrony Wewnętrznej, WOP, jednostki inż.-techn. (pontonowe, mostowe, kolejowe, drogowo-eksploatacyjne), jednostki OT i inne. Jednostki OT były przeznaczone do działań w systemie obrony województw i powiatów, tj. w ramach OT w powiązaniu z powszechną samoobroną społeczeństwa.

Archiwum Instytucji MON (dalej: AIMON) w Modlinie, Akta GIOT, sygn. nr 21/91, t. 147, Referat zcy GIOT-szefa Inspektoratu Powszechnej Samoobrony gen. bryg. A. Cesarskiego p.t. „Rozwój obronności PRL ze szczególnym uwzględnieniem obrony terytorialnej kraju” z 19.11.1969 r., s. 9-10.

¹⁶ ASG w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 1841, t. 9, Informacja o węzłowych problemach ochrony granic PRL nr 03156 z 26.06.1970 r., s. 5 i 7.

Tabela 1

Siły WOP przeznaczonych do ochrony poszczególnych pododcinków granicy PRL
wg stanu z 4 czerwca 1969 r.

Odcinek granicy państwowej PRL	Grupa osobowa personelu WOP				Razem sił WOP	Odsetek sił WOP w %	Uwagi
	oficerowie	podoficerowie zawod.	podoficerowie zsw	szeregowi			
Południowa (z CSRS)	782	703	469	4258	6212	31,3	26. Przemyski OWOP 3. Karpacka BWOP 4. Górnśląska BWOP 5. Sudecka BWOP
Zachodnia (z NRD)	531	635	282	4653	6101	30,8	8. Łużycka BWOP 9. Lubuska BWOP 12. Pomorska BWOP bez b. nadmorskiego i szkoły podoficerskiej
Morska	648	641	583	3617	5489	27,7	12. Pomorska BWOP 15. Bałtycka BWOP bez szkoły podoficerskiej 16. Kaszubska BWOP Morska Brygada Okrętów Pogranicza (MBOP) i Eskadra Lotnictwa Rozpoznawczego WOP (ELR WOP)
Wschodnia (z ZSRR)	316	346	109	1254	2025	10,2	19. Kętrzyński OWOP 22. Białostocki OWOP 23. Chełmski OWOP 26. Przemyski OWOP
Ogółem	2277	2325	1443	13782	19825	100	-
Odsetek ogółu sił WOP na wszystkich granicach PRL w %	11	12	7	70	100		-

Źródło: ASG w Szczecinie, Akta Szefostwa WOP, sygn. nr 1839, t. 45, Zestawienie obrazujące rozkład sił Wojsk Ochrony Pogranicza na poszczególnych granicach wg stanu na dzień 4.06.1969 r., s. 1

administracji państwowej. Przyjęte w 1975 r. przez kierownictwo MSW kierunki doskonalenia ochrony granicy w działalności WOP do 1980 r. przewidywały dostosowanie odcinków służbowych BWOP do nowego podziału administracyjnego kraju oraz przejście na dwuszczeblową strukturę dowodzenia i kierowania (Brygada WOP-strażnica WOP, Brygada WOP-Graniczna Placówka Kontrolna WOP). Jednocześnie od 1 czerwca 1976 r. wyeliminowano szczebel batalionów granicznych (bg) i wprowadzono nową strukturę organizacyjną WOP, która obowiązywała w latach 80. XX wieku¹⁷.

Odtąd występowało w niej 11 BWOP, bowiem dotychczasowe Oddziały WOP przeformowano na BWOP. Rozformowano 19. Kętrzyński OWOP oraz przeformowano 22. Białostocki OWOP na Podlasko-Mazurską BWOP (w Białymstoku), 23. Chełmski Oddział WOP na Nadbużańską BWOP (w Chełmie Lubelskim) i 26. Przemyski OWOP na Bieszczadzką BWOP (w Przemyśle)¹⁸.

2. Podsystem ochrony granicy morskiej PRL do roku 1991

Na kilka lat przed rozwiązaniem WOP – w roku 1983 ogólna długość polskich granic ochraniających przez tę formację wynosiła 3 397,758 km (100%). Najdłuższa była granica z: CSRR – 38,55% (południowa – 1 309,900 km), granica z ZSRR stanowiła 36,17% (wschodnia – 1 228,958 km), granica z NRD-13,55% (zachodnia – 400 km), **a najkrótszą była granica morska PRL – 11,73% (północna – 398,500 km)**¹⁹.

Formacja ta liczyła wówczas zgodnie z etatem 24 188 osób personelu, w tym 23 147 wojskowych (95,7%) oraz 1041 (4,3%) etatowych pracowników cywilnych. Na kadrę liczącą 7375 osób składało się: 2933 oficerów (39,8%, w tym 18 etatów generałów), 1876 chorążych (25,4%) i 2566 podoficerów zawodowych (34,8%). Ponadto w grupie żołnierzy znajdowało się 15 772 (68,1%) żołnierzy zsw. Największy odsetek stanowił w niej szeregowi – 3644 (86,5%) i podoficerowie zsw 2128 (13,5%).

W formacji WOP w tym czasie funkcjonowały następujące jednostki, ośrodki i pododdziały, w których pełnili służbę żołnierze i pracownicy cywilni:

- Brygady WOP (BWOP – 11),
- Centrum Szkolenia WOP (CS WOP) w Kętrzynie (1),
- strażnice lądowe (rozwinęte – 73),
- strażnice lądowe (kadrowe – 72),
- strażnice nadmorskie (na Wybrzeżu – 19),

¹⁷ Tamże, sygn. nr 2519, t. 82, Zarządzenie dotyczące zmian organizacyjno-etatowych w BWOP do roku 1985 (projekt) z 20.07.1983 r., s. 1.

¹⁸ Tamże, sygn. nr 2519, t. 82, Zasadnicze zamierzenia zmian organizacyjno-etatowych w BWOP do roku 1985 (projekt) z 20.07.1983 r., s. 1. Zob. też Z. Jackiewicz, *Wojska Ochrony Pogranicza 1945-1991. Krótki informator historyczny*, Kętrzyn 1998, s. 87-88, 95-96, 106 i 120-121.

¹⁹ ASG w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 2519, t. 82, Wykaz jednostek i pododdziałów WOP z 1983 r., s. 5.

- strażnice portowe (Szczecin, Gdynia, Gdańsk – razem 9),
- Graniczne Placówki Kontrolne (GPK – 57),
- bataliony graniczne (bg – 2),
- bataliony portowe (bport – 3)²⁰,
- bataliony odwodowe (bo – 12),
- samodzielne kompanie odwodowe (sko – 9),
- Grupy Operacyjne (GO – 30),
- ośrodki szkolenia WOP (8)²¹.

W tym czasie w ochronie granicy morskiej (oprócz MBOP) nadal funkcjonowały trzy nadmorskie jednostki tej formacji i podlegające im pododdziały, co przedstawiono poniżej.

Pomorska Brygada WOP²²

Długość odcinka granicy państwowej: 260,856 km,

z tego: granicy lądowej – 177,556 km, granicy morskiej – 83,300 km, w tym na Zalewie Szczecińskim – 21,353 km.

Zasięg działania brygady: województwo szczecińskie.

Obszar pasa granicznego: 6326 km².

Obszar strefy nadgranicznej: 2700 km².

Siedziba pełnomocnika granicznego NRD: m. Frankfurt n. Odrą i Rostock.

Dowództwo brygady: mp.: Szczecin, woj. szczecińskie (adres 70-901 Szczecin, ul. Żołnierska 4)²³.

Pododdziały organiczne stacjonujące na terenie brygady: Ośrodek Szkolenia Podoficerów i Młodszych Specjalistów WOP, bo, k. łączności, k. ochrony, k. techniczna, k. rem.-bud., k. saperów, pluton orkiestry, strażnica szkolna w Dobieszczynie²⁴.

Batalion graniczny – Chojna

Długość odcinka granicy państwowej: 88,860 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 351 km².

²⁰ I. Bieniecki, *Udział żołnierzy Wojsk Ochrony Pogranicza w zabezpieczeniu polskich portów morskich w latach 1965-1991*, [w:] *Bezpieczeństwo i ochrona portów morskich oraz miast portowych VII Międzynarodowa Konferencja Naukowa Zarządzanie Kryzysowe*, Gdynia 2009, s. 1-26 (płyta CD).

²¹ ASG w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 2519, t. 82, Wykaz jednostek..., s. 5. Zob. np.: H. Dominiczak, *Centrum Szkolenia Wojsk Ochrony Pogranicza w Kętrzynie 1946-1986*, Warszawa 1986, s. 1-268; I. Bieniecki, I. Szkurlat, *Szkoły Podoficerskie oraz ośrodki szkolenia podoficerów i młodszych specjalistów Wojsk Ochrony Pogranicza. Wybrane problemy działalności w latach 1965-1991*, „Biuletyn. Problemy Ochrony Granic” 2017, nr 55, s. 99-110.

²² Biuletyn dyslokacyjny..., s. 119.

²³ Tamże, s. 120.

²⁴ Tamże.

Dowództwo batalionu: mp.: Chojna, gm. Chojna, woj. szczecińskie (adres 74-420 Chojna, ul. Kościuszki 2).

Pododdziały organiczne stacjonujące przy dowództwie bg WOP: k. dowodzenia²⁵.

Strażnica rozwinięta kat. II – Czelin

Długość odcinka granicy państwowej: 17,500 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 84 km².

Mp.: Czelin, gm. Mieszkowice, woj. szczecińskie (adres: 74-133 Mieszkowice, m. Czelin 13)²⁶

Strażnica rozwinięta kat. II – Cedynia

Długość odcinka granicy państwowej: 22,200 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 88 km².

Mp.: Cedynia, gm. Cedynia, woj. szczecińskie (adres: 74-130 Cedynia, ul. Chopina 1)²⁷.

Strażnica rozwinięta kat. II – Piasek

Długość odcinka granicy państwowej: 12,100 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 49 km².

Mp.: Piasek, gm. Cedynia, woj. szczecińskie (adres: 74-131 Nawodna, m. Piasek)²⁸.

Strażnica rozwinięta kat. II – Krajnik

Długość odcinka granicy państwowej: 10,700 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 40 km².

Mp.: Krajnik Górny, gm. Chojna, woj. szczecińskie (adres: 74-131 Nawodna, m. Krajnik Górny)²⁹.

Strażnica rozwinięta kat. II – Widuchowa

Długość odcinka granicy państwowej: 13,170 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 53 km².

Mp.: Widuchowa, gm. Widuchowa, woj. szczecińskie (adres: 74-120 Widuchowa, ul. Sienkiewicza 2)³⁰.

Strażnica rozwinięta kat. I – Gryfino

Długość odcinka granicy państwowej: 13,190 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 37 km².

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże, s. 121.

²⁷ Tamże, s. 122.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże, s. 123.

³⁰ Tamże, s. 124.

Mp.: Gryfino, gm. Gryfino, woj. szczecińskie (adres: 74-100 Gryfino, ul. Szczecińska 35)³¹.

Batalion graniczny – Szczecin

Długość odcinka granicy państwowej: 68,796 km, z tego: granicy na Zalewie Szczecińskim – 10,953 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 316 km².

Dowództwo batalionu mp.: Szczecin, woj. szczecińskie (adres: 70-901 Szczecin, ul. Żołnierska 4)³².

Strażnica rozwinięta kat. II – Kamieniec

Długość odcinka granicy państwowej: 8,400 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 33 km².

Mp.: Kamieniec, gm. Kołbaskowo, woj. szczecińskie (adres: 72-001 Kołbaskowo, m. Kamieniec)³³.

Strażnica rozwinięta kat. II – Barnisław

Długość odcinka granicy państwowej: 8,180 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 35 km².

Mp.: Barnisław, gm. Kołbaskowo, woj. szczecińskie (adres: 72-001 Kołbaskowo, m. Barnisław)³⁴.

Strażnica rozwinięta kat. I – Kościno

Długość odcinka granicy państwowej: 14,591 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 60 km².

Mp.: Kościno, gm. Dobra, woj. szczecińskie (adres: 72-002 Dołuje, m. Kościno)³⁵.

Strażnica rozwinięta kat. II – Stolec

Długość odcinka granicy państwowej: 14,072 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 113 km².

Mp.: Stolec, gm. Dobra, woj. szczecińskie (adres: 72-003 Dobra, m. Stolec)³⁶.

Strażnica rozwinięta kat. I – Karczno

Długość odcinka granicy państwowej: 23,553 km,

z tego: granicy lądowej – 12,600 km, granicy na Zalewie Szczecińskim – 10,953 km.

³¹ Tamże.

³² Tamże, s. 124-125.

³³ Tamże, s. 125.

³⁴ Tamże, s. 126.

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże, s. 127.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 75 km².

Mp.: Karczno, gm. Nowe Warpno, woj. szczecińskie (adres: 72-002 Nowe Warpno, m. Karczno)³⁷.

Batalion graniczny Świnoujście

Długość odcinka granicy państwowej: 103,200 km,

z tego: granicy morskiej – 83,300 km, granicy na Zalewie Szczecińskim – 10,400 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 307,5 km².

Dowództwo batalionu: mp.: Świnoujście, woj. szczecińskie (adres: 72-600 Szczecin, ul. Grodzka 4).

Pododdziały organiczne stacjonujące przy dowództwie bg WOP: k. dowodzenia³⁸.

Strażnica rozwinięta kat. I – Świnoujście

Rejon portu ochraniający przez strażnicę: administracyjne granice portu, nabrzeża: BOS, Centrali Paliw Naftowych (CPN)³⁹, Władysława IV, Świnoujście II, III, IV.

Mp.: Świnoujście, woj. szczecińskie⁴⁰.

Strażnica rozwinięta kat. I – Świnoujście

Długość odcinka granicy państwowej: 19,900 km,

z tego: granicy na Zalewie Szczecińskim – 10,400 km, granicy lądowej – 9,500 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 69 km² ⁴¹.

Punkt kontroli granicznej – drogowy

(Świnoujście-Gartz – znak graniczny 897)

Strażnica nadmorska kat. II – Świnoujście

Długość odcinka linii brzegowej: 9,700 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 34 km² ⁴².

Strażnica nadmorska kat. II – Międzyzdroje

Długość odcinka linii brzegowej: 16,000 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 66 km².

Mp.: Międzyzdroje, gm. Międzyzdroje, woj. szczecińskie (adres: 72-610, ul. Kopernika 2)⁴³.

³⁷ Tamże, s. 128.

³⁸ Tamże, s. 128-129.

³⁹ Do roku 1980 w Porcie Szczecin funkcjonowało nabrzeże BON (Baza Oznakowania Nawigacyjnego) oraz nabrzeża CPN-2 i CPN-6. Zob. *Locja Bałtyku. Część południowa. Wybrzeże polskie*, Gdynia 1980, s. 287.

⁴⁰ Biuletyn dyslokacyjny..., s. 129.

⁴¹ Tamże.

⁴² Tamże, s. 130.

⁴³ Tamże, s. 131.

Strażnica nadmorska kat. II – Dziwnów

Długość odcinka linii brzegowej: 21,000 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 66 km².

Mp.: Dziwnów, gm. Dziwnów, woj. szczecińskie (adres: 72-420 Dziwnów, ul. Mickiewicza 24)⁴⁴.

Strażnica nadmorska kat. II – Rewal

Długość odcinka linii brzegowej: 20,800 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 42,5 km².

Mp.: Rewal, gm. Rewal, woj. szczecińskie (adres: 72-344 Rewal, ul. Świerczewskiego 16)⁴⁵.

Strażnica nadmorska kat. II – Mrzeżyno

Długość odcinka linii brzegowej: 15,800 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 45 km².

Mp. Mrzeżyno, gm. Trzebiatów, woj. szczecińskie⁴⁶.

Batalion portowy – Szczecin-Dąbie

Rejon działania: Basen Górniczy i rejon przeładunków drobnicowych, Port Police.

Długość nabrzeży: 13 549 m.

Powierzchnia: 176 ha⁴⁷.

Dowództwo batalionu mp.: Szczecin-Dąbie, woj. szczecińskie (adres: 70-821 Szczecin-Dąbie, ul. Przestrzenna 12)⁴⁸.

Strażnica portowa kat. II – Czajki

Rejon portu ochraniany przez strażnicę: Basen Górnośląski, rejon przeładunków masowych. Długość nabrzeży: 4206 m. Powierzchnia: 82 ha.

Adres: 70-952 Szczecin 2, ul. Gdańska 16a⁴⁹.

Strażnica portowa kat. II – Kujoty

Rejon portu ochraniany przez strażnicę: rejon przeładunków drobnicowych, Nabrzeże

Kontenerowe. Długość nabrzeży: 6673 m. Powierzchnia: 73 ha.

Adres: 70-952 Szczecin 2, ul. Kujota 2⁵⁰.

⁴⁴ Tamże, s. 132.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ Tamże, s. 134.

⁴⁷ Tamże, s. 135.

⁴⁸ Tamże, s. 136.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Tamże.

Strażnica portowa kat. II – Gołęcino

Rejon portu ochraniany przez strażnicę: rejon przeładunków masowych i drobnicowych, Port Police. Długość nabrzeży: 2672 m. Powierzchnia: 21 ha.

Adres: 71-730 Szczecin, ul. Strałowska 16⁵¹.

Graniczna Placówka Kontrolna – Gryfino

Z siedzibą w m. Krajnik Dolny. Podlegały jej następujące przejścia graniczne:

a) rzeczne (Gryfino-Mescherin):

Mp.: Gryfino, gm. Gryfino, woj. szczecińskie (adres: 74-100 Gryfino, ul. Szczecińska 35).

System odprawy: wspólna⁵².

b) rzeczne (Kostrzynek-Hohensaaten):

System odprawy: wspólna po stronie NRD.

a) drogowe (Krajnik Dolny-Schwedt):

Mp.: Krajnik Dolny, gm. Chojna, woj. szczecińskie.

Adres: 74-131 Nawodna, m. Krajnik Dolny-GPK.

System odprawy: wspólna po stronie NRD⁵³.

b) rzeczne (Widuchowa-Gartz):

Mp.: Widuchowa, gm. Widuchowa, woj. szczecińskie.

Adres: 74-120 Widuchowa, ul. Bulwary Rybackie 1.

System odprawy: oddzielna po stronie PRL⁵⁴.

Graniczna Placówka Kontrolna – Szczecin-Port

Podlegało jej następujące przejście graniczne: morskie (adres: 70-858 Szczecin, ul. Energetyków 55)⁵⁵.

Graniczna Placówka Kontrolna – Szczecin-Gumieńce

Podlegały jej następujące przejścia graniczne:

a) kolejowe (Szczecin-Gumieńce-Grambow Tantow):

Mp.: Szczecin-Gumieńce (adres: 72-001 Kołbaskowo, GPK Szczecin-Gumieńce).

System odprawy: wspólna po stronie PRL⁵⁶.

b) drogowe (Kołbaskowo-Pomellen):

Mp.: Kołbaskowo, gm. Kołbaskowo, woj. szczecińskie.

System odprawy: wspólna po stronie NRD⁵⁷.

⁵¹ Tamże, s. 137.

⁵² Tamże.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Tamże, s. 138.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Tamże.

Graniczna Placówka Kontrolna – Lubieszyn

Podlegało jej następujące przejście graniczne: drogowe (Lubieszyn-Linken)
Mp.: Lubieszyn, gm. Dołuje, m. Lubieszyn (adres: 72-002 Dołuje, m. Lubieszyn).
System odprawy: wspólna po stronie PRL⁵⁸.

Graniczna Placówka Kontrolna – Trzebież

Podlegało jej następujące przejście graniczne: rzeczne.
Mp.: Trzebież, gm. Nowe Warpno, woj. szczecińskie (adres: 72-020 Trzebież, ul. Portowa 5).
System odprawy: oddzielnie po stronie PRL⁵⁹.

Graniczna Placówka Kontrolna – Świnoujście

Podlegały jej następujące przejścia graniczne:

a) morskie:

Mp.: Świnoujście, woj. szczecińskie (adres: 72-600 Świnoujście, ul. Barwickiego 2).
System odprawy: oddzielnie po stronie PRL.

b) drogowe (Świnoujście-Ahlbeck):

System odprawy: wspólna po stronie NRD⁶⁰.

Graniczna Placówka Kontrolna – Dziwnów

Podlegało jej następujące przejście graniczne: morskie.
Mp.: Dziwnów, gm. Dziwnów, woj. szczecińskie (adres: 72-420 Dziwnów, ul. Rybacka 3)⁶¹.

Bałtycka Brygada WOP⁶²

Długość odcinka granicy państwowej: 175,580 km.
Zasięg działania brygady: województwo koszalińskie i słupskie.
Obszar pasa granicznego: 4748 km².
Obszar strefy nadgranicznej: ok. 576,6 km².
Dowództwo brygady: mp.: Koszalin, woj. koszalińskie (adres: 75-902 Koszalin, ul. Armii Czerwonej 92).
Pododdziały organiczne stacjonujące na terenie brygady: Ośrodek Szkolenia Podoficerów i Młodszych Specjalistów WOP, k. łączności, k. ochrony, k. techniczna, k. saperów, k. remontowo-budowlana, pluton orkiestry⁶³.

⁵⁸ Tamże, s. 139.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ Tamże, s. 140.

⁶¹ Tamże.

⁶² Tamże, s. 147.

⁶³ Tamże, s. 148.

Strażnica nadmorska kat. II – Dźwirzyno

Długość odcinka linii brzegowej: 9,500 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 25,5 km².

Mp.: Dźwirzyno, gm. Kołobrzeg, woj. koszalińskie (adres: 78-131 Dźwirzyno, ul. Wyzwolenia 12)⁶⁴.

Strażnica nadmorska kat. I – Kołobrzeg

Długość odcinka linii brzegowej: 9,500 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 25,6 km².

Mp.: Kołobrzeg, woj. koszalińskie (adres: 78-100 Kołobrzeg, ul. Klementa Gottwalda 7).

Strażnica nadmorska kat. II – Ustronie Morskie

Długość odcinka linii brzegowej: 19,870 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 75 km².

Mp.: Ustronie Morskie, gm. Ustronie Morskie, woj. koszalińskie (adres: 78-111 Ustronie Morskie, ul. Rolna 2)⁶⁵.

Strażnica nadmorska kat. I – Mielno

Długość odcinka linii brzegowej: 20,400 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 68,5 km².

Mp.: Unieście, gm. Mielenko, woj. koszalińskie (adres: 76-032 Mielno, m. Unieście, ul. 6 Marca 6)⁶⁶.

Strażnica nadmorska kat. I – Darłowo

Długość odcinka linii brzegowej: 17,250 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 65 km² ⁶⁷.

Mp.: Darłowo, gm. Darłowo, woj. koszalińskie (adres: 76-150 Darłowo, ul. Żymierskiego 33)⁶⁸.

Strażnica nadmorska kat. I – Jarosławiec

Długość odcinka linii brzegowej: 26,500 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 63 km².

Mp.: Jarosławiec, gm. Postomino, woj. śląskie (adres: 76-107 Jarosławiec)⁶⁹.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ Tamże, s. 151.

⁶⁶ Tamże, s. 152.

⁶⁷ Tamże, s. 154.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Tamże, s. 155.

Strażnica nadmorska kat. I – Ustka

Długość odcinka linii brzegowej: 20,900 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 82 km² ⁷⁰.

Mp.: Ustka, gm. Ustka, woj. śląskie (adres: 76-270 Ustka, ul. Obrońców Westerplatte 2).

Strażnica nadmorska kat. II – Smołdziński Las

Długość odcinka linii brzegowej: 25,900 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 67 km².

Mp.: Smołdziński Las, gm. Smołdzino, woj. śląskie (adres: 76-214 Smołdzino, m. Smołdziński Las)⁷¹.

Strażnica nadmorska kat. I – Łeba

Długość odcinka linii brzegowej: 25,900 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 87 km².

Mp.: Łeba, gm. Łeba, woj. śląskie (adres: 84-360 Łeba, ul. Turystyczna 1)⁷².

Batalion odwodowy – Łębork

Dowództwo batalionu:

Mp.: Łębork, woj. śląskie (adres: 84-301 Łębork, ul. Toruńska 4).

Pododdziały organiczne stacjonujące na terenie batalionu odwodowego: k. dowodzenia, k. odwodowa, k. rem.-bud.

Graniczna Placówka Kontrolna – Kołobrzeg (morska)

Adres: 78-100 Kołobrzeg, ul. Kilińskiego 20⁷³.

Graniczna Placówka Kontrolna – Darłowo (morska)

Adres: 76-153 Darłowo, m. Darłówek, woj. śląskie⁷⁴.

Graniczna Placówka Kontrolna – Ustka (morska)

Adres: 76-270 Ustka, woj. śląskie⁷⁵.

Punkty kontroli granicznej (morskie)

Adres: 76-270 Ustka, m. Rowy, gm. Ustka, woj. śląskie⁷⁶.

⁷⁰ Tamże, s. 157.

⁷¹ Tamże, s. 159.

⁷² Tamże, s. 160.

⁷³ Tamże, s. 161.

⁷⁴ Tamże, s. 162.

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ Tamże.

Graniczna Placówka Kontrolna – Łeba (morska)

Adres: 84-360 Łeba, woj. śląskie⁷⁷.

Kaszuńska Brygada WOP⁷⁸

Długość odcinka granicy państwowej: 267,120 km,

z tego: granicy morskiej – 139,620 km, granicy lądowej – 127,500 km.

Zasięg działania brygady: województwo gdańskie, elbląskie i olsztyńskie.

Obszar pasa granicznego: 9430 km².

Obszar strefy nadgranicznej: 853,6 km².

Siedziba pełnomocników granicznych ZSRR:

- Kłajpeda – odcinek bałtycki,
- Kaliningrad – odcinek kaliningradzki.

Dowództwo brygady: mp.: Gdańsk-Nowy Port, woj. gdańskie (adres: 80-917 Gdańsk 17, ul. Oliwska 35).

Pododdziały organiczne stacjonujące na terenie brygady: k. łączności, k. ochrony, k. techniczna, k. remontowo-budowlana, pluton orkiestry, strażnica odwodowa⁷⁹.

Strażnica nadmorska kat. II – Białogóra

Długość odcinka linii brzegowej: 21,000 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 104 km².

Mp.: Białogóra, gm. Krokowa, woj. gdańskie (adres: 84-113 Białogóra, ul. Strażnicy 15)⁸⁰.

Strażnica nadmorska kat. II – Karwia

Długość odcinka linii brzegowej: 17,500 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 46 km².

Mp.: Karwia, gm. Władysławowo, woj. gdańskie (adres: 84-105 Karwia, ul. Wojska Polskiego 46)⁸¹.

Strażnica nadmorska kat. II – Władysławowo

Długość odcinka linii brzegowej: 16,800 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 46,4 km².

Mp.: Władysławowo, woj. gdańskie (adres: 84-120 Władysławowo, ul. Morska 3)⁸².

⁷⁷ Tamże.

⁷⁸ Tamże, s. 167.

⁷⁹ Tamże, s. 168.

⁸⁰ Tamże.

⁸¹ Tamże, s. 170.

⁸² Tamże, s. 171.

Strażnica nadmorska kat. I – Jastarnia

Długość odcinka linii brzegowej: 20,250 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 27,4 km².

Mp.: Jastarnia, gm. Jastarnia, woj. gdańskie (adres: 84-140 Jastarnia, ul. Portowa)⁸³.

Strażnica nadmorska kat. I – Jantar

Długość odcinka linii brzegowej: 22,000 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 95,3 km².

Mp.: Jantar, gm. Stegna, woj. elbląskie (adres: 82-103 Stegna, m. Jantar, ul. Rybacka)⁸⁴.

Strażnica nadmorska kat. I – Krynica Morska

Długość odcinka linii brzegowej: 37,730 km, z tego: granicy morskiej – 27,760 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 30 km².

Mp.: Krynica Morska, gm. Sztutowo, woj. elbląskie (adres: 82-120 Krynica Morska, ul. Wojska Polskiego 2)⁸⁵.

Batalion portowy – Gdynia

Rejon działania: Morski Port Handlowy Gdynia i odcinek Wybrzeża Zatoki Gdańskiej.

Długość linii brzegowej: 30 km.

Długość nabrzeży portowych: 16,5 km.

Obszar portu: 584 km².

Dowództwo batalionu mp.: Gdynia, woj. gdańskie (adres: 81-912 Gdynia, ul. Czesłowska 1).

Pododdziały organiczne stacjonujące przy dowództwie batalionu: k. dowodzenia.

Strażnica portowa kat. II – nr 1

Rejon portu ochraniany przez strażnicę: rejon nr 2 i 3⁸⁶.

Strażnica portowa kat. II – nr 2

Rejon portu ochraniany przez strażnicę: rejon nr 1 i 4 oraz Terminal Kontenerowy⁸⁷.

Strażnica portowa kat. II – nr 3

Rejon portu ochraniany przez strażnicę: port rybacki, basen jachtowy, odcinek Wybrzeża Zatoki Gdańskiej, reda portu Gdynia⁸⁸.

⁸³ Tamże, s. 173.

⁸⁴ Tamże, s. 175.

⁸⁵ Tamże, s. 177.

⁸⁶ Tamże, s. 183.

⁸⁷ Tamże.

⁸⁸ Tamże.

Batalion portowy – Gdańsk

Rejon działania: port handlowy Gdańsk i odcinek Wybrzeża Zatoki Gdańskiej.

Długość odcinka linii brzegowej: 35 km.

Długość nabrzeży portowych: 17,052 km.

Obszar portu: 35 km².

Dowództwo batalionu: mp.: Gdańsk-Nowy Port, woj. gdańskie (adres: 80-917 Gdańsk 17, ul. Oliwska 35)⁸⁹.

Strażnica portowa kat. II – Nowy Port nr 1

Rejon portu ochraniany przez strażnicę: rejon nr 1 i 2.

Mp.: Gdańsk-Nowy Port, woj. gdańskie.

Adres: 80-917 Gdańsk 17⁹⁰.

Strażnica portowa kat. II – Wisłoujście

Rejon portu ochraniany przez strażnicę: rejon nr 3, 4 i 5.

Mp.: Gdańsk-Wisłoujście, woj. gdańskie⁹¹.

Strażnica portowa kat. II – Nowy Port nr 2

Rejon portu ochraniany przez strażnicę: Baza Promowa, odcinek Wybrzeża Zatoki Gdańskiej, Przekop Wisły i molo Sopot⁹².

Mp.: Gdańsk, woj. gdańskie.

Adres: 80-917 Gdańsk 17, ul. Oliwska 35⁹³.

Graniczna Placówka Kontrolna – Władysławowo (morska)

Mp.: Władysławowo, woj. gdańskie (adres: 84-120 Władysławowo)⁹⁴.

Graniczna Placówka Kontrolna – Hel (morska)

Mp.: Hel, woj. gdańskie (adres: 84-150 Hel 1)⁹⁵.

Punkt kontroli granicznej – Jastarnia

Rodzaj ruchu granicznego: rybacki i sportowo-żeglarski.

Mp.: Jastarnia, woj. gdańskie (adres: 84-150 Hel-GPK)⁹⁶.

⁸⁹ Tamże, s. 184.

⁹⁰ Tamże.

⁹¹ Tamże.

⁹² Tamże.

⁹³ Tamże, s. 185.

⁹⁴ Tamże, s. 186.

⁹⁵ Tamże.

⁹⁶ Tamże.

Graniczna Placówka Kontrolna – Gdynia-Port (morska)

Adres: 81-336 Gdynia, ul. Czechosłowacka 1⁹⁷.

Graniczna Placówka Kontrolna – Gdańsk-Port (morska)

Adres: 80-917 Gdańsk 17, ul. Oliwska 35⁹⁸.

Punkt kontroli granicznej – Górki Zachodnie

Rodzaj przejścia granicznego: rybackie i sportowo-żeglarskie⁹⁹.

Graniczna Placówka Kontrolna – Rębiechowo

Rodzaj przejścia granicznego: lotnicze.

Mp.: Gdańsk-Rębiechowo, woj. gdańskie (adres: 83-307 Gdańsk-Rębiechowo)¹⁰⁰.

Ponadto w Kaszubskiej BWOP funkcjonowały pododdziały przeznaczone do ochrony lądowego odcinka granicy wschodniej (z ówczesnym ZSRR).

Batalion graniczny – Kętrzyn

Długość odcinka granicy państwowej: 118,260 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 343 km².

Dowództwo batalionu: mp.: Kętrzyn, woj. olsztyńskie (adres: 11-401 Kętrzyn, ul. gen. Sikorskiego 102)¹⁰¹.

Dowództwu tego batalionu były podporządkowane na granicy lądowej (z ZSRR) cztery strażnice kadrowe (wymienione poniżej) wraz z podległymi im punktami kontroli granicznej.

Strażnica kadrowa kat. I – Braniewo

Długość odcinka granicy państwowej: 34,790 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 109,7 km².

Mp.: Braniewo, gm. Braniewo, woj. elbląskie (adres: 14-500 Braniewo, ul. Kościuszki 105)¹⁰².

Podlegały jej punkty kontroli granicznej:

– **kolejowy** (Braniewo-Mamonowo). Mp. Braniewo, woj. elbląskie.

– **drogowy** (Gronowo-Mamonowo). Mp. Gronowo, gm. Braniewo, woj. elbląskie.

Strażnica kadrowa kat. II – Górowo Haweckie

Długość odcinka granicy państwowej: 21,300 km.

⁹⁷ Tamże, s. 187.

⁹⁸ Tamże.

⁹⁹ Tamże.

¹⁰⁰ Tamże, s. 188.

¹⁰¹ Tamże, s. 178.

¹⁰² Tamże, s. 179.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 70,6 km².

Mp.: Górowo Iławeckie, gm. Górowo Iławeckie, woj. olsztyńskie (adres: 11-220 Górowo Iławeckie, ul. Kościuszki 13)¹⁰³.

Strażnica kadrowa kat. I – Bartoszyce

Długość odcinka granicy państwowej: 38,200 km.

Obszar strefy nadgranicznej: ok. 96,7 km².

Mp.: Bartoszyce, gm. Bartoszyce, woj. olsztyńskie (adres: 11-200 Bartoszyce, ul. Bema 20)¹⁰⁴.

Podlegał jej **punkt kontroli granicznej – kolejowy** (Bartoszyce-Bagrationski). Mp.: Bartoszyce, woj. olsztyńskie.

Strażnica kadrowa kat. I – Barciany

Długość odcinka granicy państwowej: 23,240 km.

Skrajne znaki graniczne: 2228-2176. Obszar strefy nadgranicznej: ok. 66 km².

Mp.: Barciany, gm. Barciany, woj. olsztyńskie (adres: 11-410 Barciany, ul. Nowa 3)¹⁰⁵.

Podlegał jej **punkt kontroli granicznej – kolejowy** (Skandawa-Żeleznodorożnyj).

Mp.: Skandawa, gm. Barciany, woj. olsztyńskie.

Tak więc w połowie lat 80. XX w. nadmorskie BWOP ochraniały odcinki granicy państwowej o zróżnicowanej długości – od 175,580 km (Bałtycka BWOP – Koszalin) do 267,120 km (Kaszubska BWOP – Gdańsk)¹⁰⁶.

Natomiast w końcu 1989 r. granicę morską (Wybrzeże) zabezpieczało ogółem 20 strażnic WOP, w tym 10 kat. I i 10 kat. II, oraz 68 POWT (w tym 19 dalekiego dozoru) tej formacji (tab. 2). Ponadto na granicy morskiej funkcjonowały 2 strażnice portowe kat. II, którym podlegało 6 POWT (Gdynia – 2, Gdańsk – 4)¹⁰⁷.

Do końca funkcjonowania WOP POWT stanowiły podstawę systemu ochrony granicy morskiej PRL. W tym czasie na Wybrzeżu w systemie obserwacji wzrokowo-technicznej w zabezpieczeniu granicy morskiej państwa pracowało 68 POWT (bez POWT nr 57 Sopot-Kamienny Potok – 100%). Większość z nich, tj. 65 POWT, rozmieszczono wzdłuż otwartego Wybrzeża (POWT od nr 3 do nr 68). POWT nr 57 (Sopot-Kamienny Potok) natomiast zaplanowano do budowy na odcinku Kaszubskiej BWOP. Ponadto dwa POWT funkcjonowały nad Zalewem Szczecińskim (nr 1 i nr 2). Uwzględniając system pracy i podział czasu pracy, POWT WOP nadal klasyfikowano jako **dalekiego i bliskiego dozoru**.

¹⁰³ Tamże, s. 180.

¹⁰⁴ Tamże, s. 181.

¹⁰⁵ Tamże.

¹⁰⁶ Tamże, s. 147, 209.

¹⁰⁷ ASG w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 2884, t. 251, Koncepcja perspektywicznych zmian w systemie ochrony morskiej granicy państwowej, s. 6.

Tabela 2

Pododdziały WOP i POWT w ochronie Wybrzeża PRL wg stanu z 16 listopada 1989 r.

Jednostka WOP	Długość ochrania- nego odcinka (w km)	Liczba strażnic nadmorskich WOP	Liczba POWT WOP dalekiego dozoru	Liczba POWT WOP bliskiego dozoru	Liczba POWT WOP ogółem	Uwagi
Pomorska BWOP (Szczecin)	83,300	5	4	10	14	
Bałtycka BWOP (Koszalin)	175,580	9	8	20	28	
Kaszuńska BWOP (Gdańsk)	139,620	6	7	19	26	POWT nr 57 w Sopocie-Kamiennym Potoku ostatecznie nie zostało wybudowane, chociaż nr 57 był do tego POWT przypisany
Ogółem	398,500 (bez Zat. Gdańskiej)	20	19	49	68	

Źródło: ASG w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 2884, t. 251, Koncepcja perspektywicznych zmian w systemie ochrony morskiej granicy państwowej, s. 6

POWT dalekiego dozoru pełniły służbę w ruchu ciągłym. Ich obsługa prowadziła obserwację techniczną na odległość do 16 Mm (29 632 m) w ciągu całej doby. Ponadto prowadzono na nich obserwację na wskaźnikach bliskiego dozoru w okresie nocy i dnia (przy ograniczonych możliwościach obserwacji – złej widoczności) na odległość 4 Mm (7408 m). W dzień, przy dobrych warunkach, oprócz obserwacji technicznej na zakresie 16 Mm prowadzono również obserwację wzrokowo-optyczną ze stanowiska bojowego nr 2 (SB-2). W systemie ochrony całej granicy morskiej działało 19 POWT dalekiego dozoru.

POWT bliskiego dozoru prowadziły obserwację techniczną w nocy, w warunkach ograniczonej widoczności, na zakresie 4 Mm (7408 m). W dzień prowadzono obserwację wzrokowo-optyczną. Na Wybrzeżu działało 49 POWT WOP bliskiego dozoru.

Dyslokacja POWT WOP na całym Wybrzeżu wglądała następująco.

Na środkowym odcinku Wybrzeża zabezpieczanym przez siły Bałtyckiej BWOP zlokalizowano najwięcej z ogólnej liczby 68 POWT (100%). Łącznie funkcjonowało

tu 41% (28) wszystkich wież obserwacyjnych tej formacji (od nr 15 do nr 42, w tym 20 POWT bliskiego dozoru i 8 POWT dalekiego dozoru – nr 15, 17, 21, 27, 30, 35, 37, 40).

Na wschodnim odcinku ochranianym siłami Kaszubskiej BWOP funkcjonowało 38% (26) wszystkich POWT (od nr 43 do nr 68, w tym 19 POWT bliskiego dozoru i 7 POWT dalekiego dozoru – nr 44, 47, 50, 53, 54, 61, 67, bez POWT nr 57 w Sopocie-Kamiennym Potoku).

Na zachodnim odcinku Wybrzeża, który ochraniano siłami Pomorskiej BWOP, działało najmniej POWT WOP, bo tylko 21% (14 – od nr 1 do nr 14). Wśród nich było 10 POWT bliskiego dozoru i 4 POWT dalekiego dozoru – nr 3, 6, 9, 12.

Zatokę Gdańską zabezpieczało 14 POWT (od nr 55 do nr 69, bez POWT nr 57 w Sopocie-Kamiennym Potoku).

Na każdym POWT nadal znajdowały się dwa stanowiska bojowe (SB-1 i SB-2). W końcu 1990 r. na wyposażeniu większości POWT WOP były stacje r./lok. nowej generacji t. ORS-754 (prod. polskiej). Stacje te wprowadzono do służby w latach 1985-1990. Tylko na wyposażeniu POWT nr 55 i 62 na odcinku Kaszubskiej BWOP znajdowały się urządzenia t. TRO-534.

W tym czasie poszczególne POWT WOP funkcjonowały na podstawie 4 podstawowych rodzajów wież obserwacyjnych o różnej konstrukcji:

- wieże metalowe starszego typu – na POWT od nr 3 do nr 32, razem 28 (poza POWT nr 17),
- wieże o konstrukcji struno-betonowej – na POWT od nr 33 do nr 69, razem 35 (poza POWT nr 44, 45, 55, 58 i 59),
- wieże metalowe nowego wzoru – na POWT nr 33, 40, 56 i 61,
- wieże innego rodzaju – razem 6 szt.

Po ponad 25 latach funkcjonowania systemu r./lok. dozoru i wykrywania WOP oceniano, że sprawdził się on w ochronie granicy morskiej PRL i przysporzył wymiernych korzyści o charakterze operacyjnym¹⁰⁸.

3. Siły i środki WOP w podsystemie ochrony Wybrzeża PRL do 1991 r.

Na podstawie powyższego zestawienia można stwierdzić, że w poszczególnych trzech nadmorskich BWOP funkcjonujących na Wybrzeżu PRL do ochrony granicy państwowej przeznaczono następujące siły i środki tej formacji.

Pomorska BWOP – mp. Szczecin, ul. Żołnierska 4

Z ochranianego przez tę jednostkę odcinka granicy o długości 260,856 km (100%) większość, bo aż 68% (177,556 km), stanowił odcinek granicy lądowej, a tylko 32%

¹⁰⁸ Tamże, Załącznik nr 4 opracowany przez mjr. Wł. Szczęsnego z 6.10.1989 r., s. 4-5; tamże, sygn. nr 2372, t. 5, Analiza operacyjna zastosowania w ochronie granicy morskiej stacji r./lok. opracowana przez kmdr. por. M. Andrzejuka z 27.02.1972 r., s. 1-3.

(83,300 km) przypadało na odcinek granicy morskiej. W swojej strukturze jednostka ta miała następujące pododdziały graniczne i odwodowe:

- **12 strażnic rozwiniętych** (lądowych – Czelin – kat. II, Cedynia – kat. II, Piassek – kat. II, Krajnik – kat. II, Widuchowo – kat. II, Gryfino – kat. I, Kamieniec – kat. II, Barnisław – kat. II, Kościno – kat. I, Stolec – kat. II, Karczno – kat. I, Świnoujście – kat. I),
- **4 strażnice portowe** (Świnoujście – kat. I, Czajki – kat. II, Kujoty – kat. II, Golęcino – kat. II),
- **5 strażnic nadmorskich** (Świnoujście – kat. II, Międzyzdroje – kat. II, Dziwnów – kat. II, Rewal – kat. II, Mrzeżyno – kat. II),
- **7 GPK** (Gryfino z siedzibą w m. Krajnik Dolny, Szczecin-Port, Szczecin-Gumieńce, Lubieszyn, Trzebież, Świnoujście, Dziwnów),
- **3 bg** (Chojna – kompania dowodzenia, Szczecin, Świnoujście – kompania dowodzenia),
- **1 bport** (Szczecin-Dąbie),
- **14 Posterunków Obserwacji Wzrokowo-Technicznej** (nr 1 – Podgrodzie, nr 2 – Nowe Warpno, nr 3 – 10 km na płd. od m. Świnoujścia, nr 4 – Przytór, nr 5 – Międzyzdroje, nr 6 – Grodno, nr 7 – Leśniczówka Kołczewo, nr 8 – Międzywodzie, nr 9 – Dziwnówek, nr 10 – Pobierowo, nr 11 – Rewal, nr 12 – Pogorzelice, nr 13 – Włodarka 3,2 km na zachód od m. Mrzeżyno, nr 14 – Mrzeżyno),
- **pododdziały organiczne stacjonujące na terenie BWOP w Szczecinie** (Ośrodek Szkolenia Podoficerów i Młodszych Specjalistów WOP (OSPIMS WOP), kompania (dalej k.) łączności, k. ochrony, k. techniczna, k. rem.-bud, k. saperów, pluton orkiestry, strażnica szkolna w Dobieszynie).

Bałtycka BWOP – mp. Koszalin, ul. Armii Czerwonej 92

Ze względu na centralne położenie na Wybrzeżu PRL i najbliższą odległość od wyspy Bornholm w swojej strukturze miała następujące pododdziały graniczne i odwodowe:

- **9 strażnic nadmorskich** (Dźwirzyno – kat. II, Kołobrzeg – kat. I, Ustronie Morskie – kat. II, Mielno – kat. I, Darłowo – kat. I, Jarosławiec – kat. I, Ustka – kat. I, Smołdziński Las – kat. II, Łeba – kat. I),
- **1 bo** (Lębork – k. dowodzenia, k. odwodowa, k. wsparcia),
- **4 GPK** (Kołobrzeg, Darłowo, Ustka, Łeba),
- **28 POWT** (nr 15 – Dźwirzyno, nr 16 – Grzybowo, nr 17 – Kołobrzeg, nr 18 – Luboszyce, nr 19 – Sianożęty, nr 20 – Łasin, nr 21 – Gąski, nr 22 – Mielenko, nr 23 – Unieście, nr 24 – Łazy, nr 25 – Dąbkowice, nr 26 – Żukowo Morskie, nr 27 – Darłówek, nr 28 – Kopań, nr 29 – Rusinowo, nr 30 – Samborze, nr 31 – Królevice, nr 32 – Modlinek, nr 33 – Ustka (port), nr 34 – Poddąbie, nr 35 – Rowy, nr 36 – Jezioro Dołgie, nr 37 – Czołpino, nr 38 – Boleniec, nr 39 – Rąbka, nr 40 – Łeba, nr 41 – Ulinia, nr 42 – Stilo).

- **pododdziały organiczne stacjonujące na terenie BWOP w Koszalinie** (Ośrodek Szkolenia Podoficerów i Młodszych Specjalistów WOP, k. łączności, k. ochrony, k. techniczna, k. rem.-bud, k. saperów, pluton orkiestry).

Kaszubska BWOP – mp. Gdańsk 17, ul. Oliwska 35

Z ochranianego odcinka granicy o długości 267,120 km (100%) większość, tj. 139,620 km (52,3%), stanowił odcinek granicy morskiej, natomiast na odcinek granicy lądowej (z ZSRR) przypadało 127,500 km (47,7%). W swojej strukturze miała następujące pododdziały graniczne i odwodowe:

- **6 strażnic nadmorskich** (Białogóra – kat. II, Karwia – kat. II, Władysławowo – kat. II, Jastarnia – kat. I, Jantar – kat. I, Krynica Morska – kat. I),
- **2 bport** (bport Gdynia – k. dowodzenia i bport Gdańsk),
- **6 strażnic portowych** (bport Gdynia: nr 1 – kat. II, nr 2 – kat. II, nr 3 – kat. II i bport Gdańsk: Nowy Port nr 1 – kat. II, Wisłoujście – kat. II, Nowy Port nr 2 – kat. II),
- **1 bg** (Kętrzyn – dowództwo bg),
- **4 strażnice kadrowe** (Braniewo – kat. I, Górowo Iławeckie – kat. II, Bartoszyce – kat. I, Barciany – kat. I),
- **5 GPK** (Władysławowo, Hel, Gdynia-Port, Gdańsk-Port, Rębiechowo-lotnisko),
- **26 POWT** [nr 43 – Lubiatowo, nr 44 – Białogóra, nr 45 – Dębki, nr 46 – Karwienskie Błota (rząd II), nr 47 – Ostrowo, nr 48 – Jastrzębia Góra (Lisi Jar), nr 49 – Chłapowo, nr 50 – Władysławowo (Wielka Wieś), nr 51 – Chałupy, nr 52 – Kuźnica, nr 53 – Jastarnia, nr 54 – Góra Szwedów, nr 55 Hel (port), nr 56 – Gdynia Skwer Kościuszki (nb. Inż. Wendy), nr 57 – Sopot-Kamienny Potok (nie zostało wybudowane), nr 58 – Gdańsk-Nowy Port (ujście Wisły), nr 59 – Gdańsk-Port Północny, nr 60 – Górki Zachodnie, 61 – Orle na Wyspie Sobieszewskiej, nr 62 – Mikoszewo, nr nr 63 – Jantar, nr 64 – Stegna, nr 65 – Kąty Rybackie, nr 66 – Przebrno, nr 67 – Krynica Morska, nr 68 – Piaski (leśniczówka), nr 69 – Piaski].
- **pododdziały organiczne stacjonujące na terenie BWOP w Gdańsku-Nowym Porcie** (k. łączności, k. ochrony, k. techniczna, k. rem.-bud, pluton orkiestry, strażnica odwodowa).

Podsumowując, należy stwierdzić, że w połowie lat 80. XX w. w podsystemie ochrony granicy morskiej PRL funkcjonowały stosunkowo liczne siły i środki WOP, które mogły być wykorzystane do działań na tym odcinku. Należało do nich m.in.: 10 strażnic portowych, 20 strażnic nadmorskich, 16 GPK, 3 bport i 68 POWT, co zaprezentowano w tabeli 3.

Tabela 3

Pododdziały graniczne stacjonujące w trzech nadmorskich BWOP wg stanu z 1985 r.

Rodzaj pododdziału w BWOP	Nadmorskie Brygady WOP			Razem w trzech nadmorskich BWOP
	Pomorska BWOP (Szczecin)	Bałtycka BWOP (Koszalin)	Kaszubska BWOP (Gdańsk-Nowy Port)	
Strażnice rozwinięte	12 strażnic rozwiniętych (lądowych: Czelin – kat. II, Cedynia – kat. II, Piasek – kat. II, Krajnik – kat. II, Widuchowo – kat. II, Gryfino – kat. I, Kamieniec – kat. II, Barnisław – kat. II, Kościno – kat. I, Stolec – kat. II, Karczno – kat. I, Świnoujście – kat. I)	-	-	12
Strażnice portowe	4 strażnice portowe (Świnoujście – kat. I, Czajki – kat. II, Kujoty – kat. II, Golęcino – kat. II)	-	6 strażnic portowych (bport Gdynia: nr 1 – kat. II, nr 2 – kat. II, nr 3 – kat. II i bport Gdańsk: Nowy Port nr 1 – kat. II, Wisłoujście – kat. II, Nowy Port nr 2 – kat. II)	10
Strażnice nadmorskie	5 strażnic nadmorskich (Świnoujście – kat. II, Międzyzdroje – kat. II, Dziwnów – kat. II, Rewal – kat. II, Mrzeżyno – kat. II)	9 strażnic nadmorskich (Dźwirzyno – kat. II, Kołobrzeg – kat. I, Ustronie Morskie – kat. II, Mielno – kat. I, Darłowo – kat. I, Jarosławiec – kat. I, Ustka – kat. I, Smołdziński Las – kat. II, Łeba – kat. I)	6 strażnic nadmorskich (Białogóra – kat. II, Karwia – kat. II, Władysławowo – kat. II, Jastarnia – kat. I, Jantar – kat. I, Krynica Morska – kat. I)	20
Strażnice kadrowe	-	-	4 strażnice kadrowe (na granicy z ZSRR:	4

Tabela 3

Pododdziały graniczne stacjonujące w trzech nadmorskich BWOP wg stanu z 1985 r. (c.d.)

Rodzaj pododdziału w BWOP	Nadmorskie Brygady WOP			Razem w trzech nadmorskich BWOP
	Pomorska BWOP (Szczecin)	Bałtycka BWOP (Koszalin)	Kaszubska BWOP (Gdańsk-Nowy Port)	
			Braniewo – kat. I, Górowo Iławeckie – kat. II, Bartoszyce – kat. I, Barciany – kat. I)	
GPK	7 GPK (Gryfino z siedzibą w m. Krajnik Dolny, Szczecin-Port, Szczecin-Gumieńce, Lubieszyn, Trzebież, Świnoujście, Dziwnów)	4 GPK (Kołobrzeg, Darłowo, Ustka, Łeba)	5 GPK (Władysławowo, Hel, Gdynia-Port, Gdańsk-Port, Rębiechowo-lotnisko)	16
Bataliony graniczne	3 bg (Chojna – kompania dowodzenia, Szczecin, Świnoujście – kompania dowodzenia)	-	1 bg (Kętrzyn – dowództwo bg)	4
Bataliony portowe	1 bport (Szczecin-Dąbie)	-	2 bport (bport Gdynia – k. dowodzenia i bport Gdańsk)	3
POWT	14 POWT (nr 1 – Podgrodzie, nr 2 – Nowe Warpno, nr 3 – 10 km pld. Świnoujście, nr 4 – Przytór, nr 5 – Międzyzdroje, nr 6 – Grodno , nr 7 – Leśniczówka Kołczewo, nr 8 – Międzywodzie, nr 9 – Dziwnówek , nr 10 – Pobierowo, nr 11 – Rewal, nr 12 – Pogorzelice , nr 13 – Władarka 3,2 km	28 POWT (nr 15 – Dźwirzyno, nr 16 – Grzybowo, nr 17 – Kołobrzeg , nr 18 – Luboszyce, nr 19 – Sianożęty, nr 20 – Łasin, nr 21 – Gąski , nr 22 – Mielenko, nr 23 – Unieście, nr 24 – Łazy, nr 25 – Dąbkowice, nr 26 – Żukowo Morskie, nr 27 – Darłówek , nr 28 – Kopań, nr 29 – Rusinowo,	26 POWT (nr 43 – Lubiato-wo, nr 44 – Białogóra , nr 45 – Dębki, nr 46 – Karwieńskie Błota (rząd II), nr 47 – Ostrowo , nr 48 – Jastrzębia Góra (Lisi Jar), nr 49 – Chłapowo, nr 50 – Władysławowo (Wielka Wieś) , nr 51 – Chałupy, nr 52 – Kuźnica, nr 53 – Jastarnia ,	68 (wytułszczonym drukiem zaznaczono POWT WOP dalekiego dozoru)

	zach. od m. Mrzeżyno, nr 14 – Mrzeżyno	nr 30 – Samborze , nr 31 – Królewice, nr 32 – Modlinek, nr 33 – Ustka (port), nr 34 – Poddąbie, nr 35 – Rowy , nr 36 – Jezioro Dołgie, nr 37 – Czołpino , nr 38 – Boleniec, nr 39 – Rąbka, nr 40 – Leba , nr 41 – Ulinia, nr 42 – Stilo)	nr 54 – Góra Szwedów , nr 55 – Hel (port), nr 56 – Gdynia – Skwer Kościuszki (nb. Inż. Wendy), nr 57 – Sopot- -Kamienny Potok (nie zostało wybudowane), nr 58 – Gdańsk- -Nowy Port (ujście Wisły), nr 59 – Gdańsk- -Port Północny, nr 60 – Górki Zachodnie, nr 61 – Orle na Wyspie Sobieszewskiej , nr 62 – Mikosze- wo, nr 63 – Jantar, nr 64 – Stegna, nr 65 – Kąty Rybackie, nr 66 – Przebrno, nr 67 – Krynica Morska , nr 68 – Piaski (leśniczówka), nr 69 – Piaski)	
Ogółem podod- działów granicz- nych w nadmor- skich BWOP (bez POWT)	32	13	24	69
Odsetek podod- działów w nad- morskich BWOP w %	46	19	35	100

Źródło: Biuletyn dyslokacyjny..., s. 119-191

Należy jednak pamiętać, iż oprócz pododdziałów granicznych (liniowych – strażnic i kadrowych – GPK) trzech nadmorskich BWOP na granicy morskiej PRL jednostki te miały ogółem 33 pododdziały organiczne, które również w znacznej liczbie mogły być w razie potrzeby wykorzystane do działań na Wybrzeżu PRL. Wśród nich były m.in.: 2 OSPiMS (Szczecin, Koszalin), 2 bataliony odwodowe (bo – Szczecin,

Lębork), 1 k. odwodowa (Lębork), 3 k. łączności, 3 k. ochrony, 3 k. techniczne, 3. k. rem.-bud. i inne, co zaprezentowano w tabeli 4.

Tabela 4

Pododdziały organiczne stacjonujące w trzech nadmorskich BWOP wg stanu z 1985 r.

Rodzaj pododdziału w BWOP	Brygady WOP			Razem pododdziałów w trzech BWOP
	Pomorska BWOP (Szczecin)	Bałtycka BWOP (Koszalin)	Kaszubska BWOP (Gdańsk-Nowy Port)	
OSPİMS	1 (Szczecin)	1 (Koszalin)	-	2
Batalion odwodowy	1 (Szczecin)	1 (Lębork – k. dowodzenia, k. odwodowa, k. wsparcia)	-	2
Batalion graniczny	3 (Chojna – k. dowodzenia, Szczecin – dowództwo b., Świnoujście)	-	-	3
Batalion portowy	1 (Szczecin-Dąbie)	-	2 (Gdynia, Gdańsk)	3
K. odwodowa	-	1 (Lębork)	-	1
K. łączności	1	1	1	3
K. dowodzenia	-	1 (Lębork)	1 (bport Gdynia)	2
K. wsparcia	-	1 (Lębork)	-	1
K. ochrony	1	1	1	3
K. techniczna	1	1	1	3
K. rem.-bud.	1	1	1	3
K. saperów	1	1	-	2
Pluton orkiestry	1	1	1	3
Strażnica szkolna/ odwodowa	1 (strażnica szkolna w Dobieszczyźnie)	-	1 (strażnica odwodowa w Gdańsku)	2
Ogółem pododdziałów w BWOP	13	11	9	33

Źródło: Biuletyn dyslokacyjny..., s. 119-191

4. Wybrane przykłady zatrzymań na granicy morskiej i dobrego pełnienia służby granicznej przez żołnierzy POWT WOP¹⁰⁹

W latach 70. oraz 80. XX w. na Wybrzeżu morskim notowano liczne próby naruszenia granicy morskiej PRL. Do tego celu uciekinierzy nadal wykorzystywali m.in. skafandry płetwonurków oraz lekkie środki pływające, za pomocą których usiłowali nielegalnie przekroczyć morską granicę państwową, o czym świadczą m.in. następujące zdarzenia.

W dniu 21 lipca 1972 r. w godzinach wieczornych jeden z ob. PRL ubrany w skafander płetwonurka, bez tlenowego aparatu oddechowego, wypłynął wpław w morze na środkowym Wybrzeżu. Podczas tego zdarzenia nie został zauważony przez żołnierzy WOP pełniących służbę na POWT WOP nr 13 strażnicy Dźwirzyno (Bałtycka BWOP). Osobnik ten na skutek znacznego wyczerpania powrócił w godzinach przedpołudniowych następnego dnia (22 lipca 1972 r.) na brzeg, gdzie pozostawił zniszczony uprzednio przez siebie skafander oraz dowód osobisty (prawdopodobnie przez nieuwagę).

Jego powrót na brzeg zauważyli przebywający na plaży wczasowicze, którzy poinformowali o tym fakcie dowódcę strażnicy.

W wyniku podjętych działań osobnik ten, będący pospolitym przestępcą-recydywistą został zatrzymany w dniu 25 lipca 1972 r. w m. Sopot przez żołnierzy Zwiadu 16. Kaszubskiej BWOP.

Podczas próby ucieczki w stroju płetwonurka warunki hydrometeorologiczne na morzu były sprzyjające, panowała dobra widoczność oraz stan morza 0-1° w skali Beauforta.

W nawiązaniu do ww. przypadku nakazano w Bałtyckiej BWOP w Koszalinie przeprowadzić badania stacji r./lok. dotyczące wykrywania pływających na powierzchni płetwonurków, zarówno w samych skafandrach, jak i łącznie z butlami tlenowymi.

Ponadto, w oparciu o posiadane w miejscowych Urzędach Morskich materiały z badań hydrograficznych strefy przybrzeżnej, polecono ustalić miejsca najbardziej dogodne do lądowania płetwonurków oraz zaznaczyć te odcinki na mapach operacyjnych, w poszczególnych nadmorskich BWOP¹¹⁰.

¹⁰⁹ Zaprezentowane w tej części artykułu przykłady zatrzymań na granicy morskiej pochodzą z dokumentów zamieszczonych w: I. Bieniecki, I. Szkurłat, *Przestępczość graniczna w Polsce w drugiej połowie XX wieku w świetle biuletynów Wojsk Ochrony Pogranicza. Schyłek lat 70. i okres stanu wojennego*. Źródła, Słupsk 2018. Zob. także: ciż, *Przestępczość graniczna w Polsce w drugiej połowie XX wieku w świetle biuletynów Wojsk Ochrony Pogranicza. Od zakończenia stanu wojennego do końca lat 80*. Źródła, Słupsk 2021.

¹¹⁰ ASG w Szczecinie, Akta CS WOP w Kętrzynie, sygn. nr 1862, t. 11, Pismo szefa Sztabu WOP do komendanta Ośrodka Szkolenia WOP w Kętrzynie nr pf 1134 z 18.08.1972 r., s. 1-2.

W dniu 3 czerwca 1977 r. o godz. 5.15 serwis rybacki z Darłowa powiadomił miejscową GPK (Bałtyckiej Brygady WOP), że o godz. 5.15 kutry rybackie „DAR-38” i „DAR-69” zauważyły w odległości ok. 30 Mm (55 560 m) na płn.-zach. od m. Jarosławiec płynący w kierunku wyspy Bornholm ponton z silnikiem zaburtowym z dwoma osobnikami, za którymi wszczęto pościg. Mimo prowadzonego pościgu osobnicy ci zdołali dobić do łowiącego w tym akwenie duńskiego kutra rybackiego „SE-235” i o godz. 5.50 przeszli na jego pokład. Następnie kuter ten skierował się kursem w kierunku Bornholmu, holując wspomniany ponton. Jednak ponton ten zerwał się z holu i został przejęty na pokład kutra „DAR-69”.

W rejon działania wysłano samolot t. An-2 z 28. Eskadry Ratownictwa Morskiego Marynarki Wojennej (ER MW), który o godz. 8.15 zaobserwował, że do kutra „SE-235” dobił patrolowiec b. duńskiej. Jednostka ta przejęła na swój pokład dwóch osobników i udała się kursem w kierunku wyspy Bornholm.

Podczas przeszukiwania plaży i wydmy, na odcinku strażnicy WOP Jarosławiec znaleziono ok. 300 m od brzegu morza, pozostawiony samochód osobowy marki „IFA” z rejestracją ówczesnej NRD oraz dwuosobowy namiot. Od samochodu do pobliskiego kanału „GŁOWNICA” wpadającego do morza prowadziły ślady ciągniętego przedmiotu. Znajdujące się w samochodzie i namiocie przedmioty (sprzęt wędkarski i turystyczny) były pochodzenia NRD.

W toku dalszych czynności operacyjnych ustalono, że sprawcami przerwania granicy byli ob. NRD, lat 24 i 40, którzy do Polski przybyli legalnie i 31 maja 1977 r. zamieszkali w ośrodku turystyczno-wypoczynkowym „MIKOŁAJEK” w Jarosławcu. Ośrodek ten był odległy ok. 150 m od strażnicy WOP. Pod pozorem łowienia ryb w dniach 1 i 2 czerwca 1977 r. rozpoznawali oni teren, szukając dogodnego miejsca do przekroczeń granicy.

W godzinach wieczornych 2 czerwca 1977 r. wraz z podręcznym bagażem sprawy ucieczki wyjechali z terenu ośrodka i po przygotowaniu sprzętu, kanałem „GŁOWNICA” dopłynęli do morza, skąd ok. godz. 2.00 skierowali się kursem na wyspę Bornholm (Dania).

Podczas prowadzonego postępowania wyjaśniającego ustalono, że cel ten (ponton) został na ekranie stacji r./lok. zauważony, lecz żołnierze pełniący służbę na POWT WOP zlekceważyli go, przyjmując, że to stado ptaków. O powyższym nie zameldowali dyżurnemu operacyjnemu strażnicy, jak również nie dokonali żadnych wpisów w książce obserwacji zdarzeń POWT¹¹¹.

W dniu 7 czerwca 1977 r. o godz. 0.51 służba POWT 15 strażnicy Dźwirzyno (Bałtycka Brygada WOP) zaobserwowała na ekranie stacji r./lok. nierozpoznany cel. Odbił on od brzegu morskiego i płynął na pełne morze. Na przechwycenie celu skierowano stojący na dozorze na wysokości POWT 14 teź strażnicy kuter WOP t. KR-70S. Jego załoga o godz. 1.00 zatrzymała w odległości 16 kabli (2963,2 km) od

¹¹¹ I. Bieniecki, I. Szkurlat, *Przestępczość graniczna...* (2018), s. 46.

brzegu pływający ponton gumowy t. „PELIKAN” z doczepnym silnikiem typu „WIETIE-ROK-12”, a w nim dwie osoby z dzieckiem.

Zatrzymanymi okazali się ob. NRD (małżeństwo) – mężczyzna lat 28, kobieta lat 24 i ich 9-miesięczna córka. Ww. zamierzali nielegalnie przedostać się na wyspę Bornholm (Dania), a następnie do RFN¹¹².

W dniu 19 lipca 1977 r. o godz. 19.15 służba strażnicy WOP Darłowo (Bałtycka Brygada WOP) przeszukując teren w rejonie m. Dąbrowica, zatrzymała dwóch ob. NRD lat 35 i 39 bez dokumentów, którzy tłumaczyli się, że poszukują kajaka, który im zaginął.

Podczas prowadzonych wyjaśnień oraz przeszukiwania terenu w rejonie zatrzymania znaleziono ukryte w krzakach, w odległości ok. 40 m od brzegu morza, silnik zaburtowy marki „TUMMLER” produkcji NRD oraz dwie kamizelki ratunkowe, a na północnym brzegu jeziora Bukowo dwuosobowy namiot i samochód marki „WARTBURG” wraz ze sprzętem wskazującym na przygotowanie do nielegalnego przekroczenia granicy (npg) PRL drogą morską.

W czasie dalszych wyjaśnień zatrzymani przyznali się, że zamierzali przy pomocy dwuosobowego gumowego kajaka z doczepnym silnikiem nielegalnie przekroczyć granicę z Polski, z zamiarem przedostania się na wyspę Bornholm, a następnie do RFN.

Jeden z zatrzymanych już w dniach 9-14 lipca 1977 r. wraz z żoną i 11-letnią córką, przebywając w m. Bukowo, prowadził rozpoznanie rejonu tej miejscowości i POWT nr 24, po czym powrócił do NRD¹¹³.

W dniu 21 lipca 1977 r. o godz. 2.25 służba POWT 21 strażnicy Mielno (Bałtycka Brygada WOP) zaobserwowała na ekranie stacji r./lok. pod namiarem 270° i w odległości 0,5 Mm (926 m) od brzegu nierozpoznany cel, który płynął na pełne morze. Na przechwycenie celu natychmiast skierowano stojący na dozorze na wysokości POWT 19 strażnicy Ustronie Morskie kuter WOP t. KR-70S, natomiast o godz. 2.50 z portu Kołobrzeg okręt OP-369 z Bałtyckiego Dywizjonu Okrętów Pogranicza.

O godz. 3.03 w odległości 2,4 Mm (4444,8 m) od POWT 21 załoga kutra t. KR-70S zatrzymała trzy osoby (mężczyznę i kobietę – ob. NRD i jednego mężczyznę – ob. PRL), które na gumowym pontonie t. „PELIKAN” z doczepnym silnikiem t. „WICHER” usiłowały nielegalnie przekroczyć granicę z Polski na wyspę Bornholm, z zamiarem przedostania się do RFN.

Ww. posiadali przy sobie: 4 kanistry z paliwem, żyrokompas, 3 kamizelki ratunkowe, lornetkę, jedną parę wiosł, aparat fotograficzny, polską i obcą walutę oraz żywność¹¹⁴.

W dniu 3 września 1977 r. o godz. 21.10 służba POWT nr 39 strażnicy Łeba WOP (Bałtycka Brygada WOP) zauważyła na ekranie stacji r./lok. pod namiarem 267°, w odległości 10 kabli (1852 m) od brzegu mały cel. O godz. 21.25 wysłana na przechwycenie

¹¹² Tamże, s. 29.

¹¹³ Tamże.

¹¹⁴ Tamże, s. 30.

celu załoga kutra WOP t. KR-70S zatrzymała w namiarze 276°, w odległości ok. 8 kabli (1481,6 m) od brzegu ob. NRD lat 20. Ww. na pontonie z dwoma wiosłami usiłował nielegalnie przekroczyć granicę z Polski, celem przedostania się na duńską wyspę Bornholm lub na spotkany statek bandery państw zachodnich. Następnie zamierzał on przedostać się do Berlina Zachodniego, gdzie od roku 1961 przebywa jego ojciec¹¹⁵.

W dniu 1 sierpnia 1978 r. o godz. 3.15 operator POWT nr 8 strażnicy WOP Dziwnów wykrył na ekranie stacji r./lok. mały nierozpoznany cel pod namiarem 270°, w odległości 10 kabli (1852 m) od brzegu, który płynął od lądu w głąb morza. Na rozpoznanie celu wysłano kuter WOP t. KR-70S, którego dwuosobowa załoga naprowadzana na cel przez POWT o godz. 3.40 pod namiarem 300°, w odległości 22 kabli (4074,4 m) od brzegu, rozpoznała ww. cel. Okazał się nim kajak drewniany, składany, z silnikiem zaburtowym, z jednoosobową załogą.

Po dopłynięciu kutra do kajaka dowódca kutra wezwał głosem osobę znajdującą się na kajaku do zatrzymania się. Zatrzymany osobnik nie chciał jednak podporządkować się poleceniom ugrupowania służby WOP i groził im użyciem noża (finka harcerska).

Dowódca kutra o powyższym zameldował do dyżurnego operacyjnego strażnicy, który spowodował wysłanie dodatkowo do rejonu zatrzymania kutra-okrętu MBOP (KPa-148). W zaistniałej sytuacji jeden z żołnierzy WOP, za pomocą posiadanego bosaka, dociągnął kajak do kutra i o godz. 3.50 podjął zatrzymanego na pokład.

Podczas przechodzenia z kajaka na pokład kutra zatrzymany osobnik wyrzucił do wody nóż, a posiadanym wiosłem zbił lewą szybę kutra. Jednak został on przez żołnierzy WOP obezwładniony i o godz. 4.08 obie jednostki pływające wraz z zatrzymanym weszły do portu w Dziwnowie.

Zatrzymanym okazał się ob. PRL, lat 28, zam. w Krotoszynie, który przy pomocy kajaka usiłował przedostać się na wyspę Bornholm.

Ww. oświadczył, że do ucieczki z kraju drogą morską przygotowywał się cztery lata¹¹⁶.

W dniu 29 września 1978 r. o godz. 0.38 służba POWT strażnicy WOP Dźwirzyno wykryła na ekranie stacji r./lok. nierozpoznany cel, który odbił od brzegu i skierował się na pełne morze.

Na przechwycenie celu wysłano stojący na dozorze na wysokości tego POWT kuter t. KR-70S, którego załoga o godz. 0.50 zatrzymała w odległości 11 kabli (2037,2 m) od brzegu dwóch ob. PRL. Ww. na łodzi pneumatycznej t. „OSA-230” z przyczepnym silnikiem zaburtowym t. „SALUT” o mocy 2 KM usiłowali nielegalnie przekroczyć granicę morską i przedostać się na duńską wyspę Bornholm.

Dane personalne zatrzymanych: lat 28 i 29, zam. w Bytomiu. Drugi recydywista usiłował wcześniej nielegalnie przekroczyć granicę z Polski (w 1975 r.) na odcinku Karpackiej Brygady WOP.

¹¹⁵ Tamże.

¹¹⁶ Tamże, s. 31-32.

Zatrzymani podjęli zamiar ucieczki z kraju drogą morską wiosną 1978 r. W tym celu w miesiącu lipcu przez kilka dni przebywali w Kołobrzegu, gdzie wykorzystując ruch turystyczno-wczasowy, rozpoznawali system ochrony granicy i badali możliwości ucieczki z kraju¹¹⁷.

W dniu 27 lipca 1979 r. o godz. 16.30 oficer dyżurny operacyjny Bałtyckiej Brygady WOP¹¹⁸ otrzymał z punktu odpraw granicznych Granicznej Placówki Kontrolnej (GPK) Kołobrzeg informację, przyjętą drogą radiową przez Serwis Rybacki w Kołobrzegu od szypira „KOŁ-50” należącego do Przedsiębiorstwa Połowów i Usług Rybackich (PPiUR) „BARKA” w Kołobrzegu, że o godz. 16.20 podczas połowów na łowisku F-4, około 17 Mm (31 484 m) od brzegu, na wysokości m. Mrzeżyno-Dźwirzyno, załoga tego kutra oraz załoga kutra „KOŁ-70” zaobserwowały płynący od lądu w kierunku północnym ponton z silnikiem zaburtowym, na którym znajdowała się jedna osoba.

Osobnik znajdujący się na pontonie po zbliżeniu się na odległość około 100 m i rozpoznaniu kutrów gwałtownie zmienił kurs na południowo-zachodni i oddalając się z szybkością 8-10 węzłów (1481,6-1852 m/godz.), po 10 minutach znikł z pola obserwacji załóg kutrów.

Załoga kutra „KOŁ-50” po zauważeniu pontonu nie mogła wystąpić bezpośrednio do zatrzymania osobnika, ponieważ w tym czasie miała zarzucone sieci i trałowała wraz z załogą kutra „KOŁ-70”. W czasie prowadzenia aktywnych działań granicznych na morzu z udziałem okrętów i samolotów 28 lipca 1979 r. o godz. 10.15 załoga OPa-314, pełniąc dozór¹¹⁹ od 27 lipca 1979 r. na kierunku wyspy Bornholm (Dania), zatrzymała poszukiwanego osobnika wraz z pontonem na pozycji szer.= 54°46'2" dł.15°25'.

Dane personalne zatrzymanego: ob. PRL, lat 38, zam. w Lublinie, zawód – lekarz.

W chwili zatrzymania przez załogę okrętu osobnik ten udawał cudzoziemca. Posiadał wykonaną własnoręcznie z płótna banderę norweską, miał przy sobie bilet komunikacji miejskiej w Oslo, a w rozmowie z marynarzami posługiwał się językiem norweskim.

Faktu odbicia uciekiniera od brzegu służba POWT WOP nr 26 i 25 strażnicy Darłowo nie ujawniła. Należy jednak podkreślić, że mimo trudnych warunków hydrometeorologicznych (stan morza 2-3°B), ograniczających w dużym stopniu możliwości

¹¹⁷ Tamże, s. 33.

¹¹⁸ Służba oficera dyżurnego-operacyjnego BWOP była pełniona w każdej BWOP przez dobę. Oficerowi dyżurnemu-operacyjnemu w każdej jednostce (BWOP) podlegały wszystkie inne służby dyżurne i operacyjne. Pod nieobecność dowództwa BWOP oficer ten kierował tokiem życia oraz służby podległych żołnierzy. W każdej BWOP służbę tę pełniło 4 etatowych oficerów starszych (etaty mjr.).

¹¹⁹ Dozór był elementem (ugrupowaniem) służby granicznej WOP, który wykonywał zadania ochrony granicy przy wykorzystaniu środków pływających, urządzeń sygnalizacyjnych, radiolokacyjnych lub noktowizyjnych. Zob. I. Bieniecki, *Wojska Ochrony Pogranicza...*, s. 93; *Regulamin Służby Granicznej*, cz. 1. *Zasady ogólne*, Warszawa 1968, s. 41.

obserwacji technicznej, doświadczony operator, manipulując pokrętle urządzenia („zasięgowa regulacja wzmocnienia”) ZRW, był w stanie wykryć odbijający od brzegu cel. W rezultacie niewykrycia celu działania pościgowe na morzu rozpoczęło z 15-godzinny opóźnieniem¹²⁰.

W dniu 11 września 1980 r. o godz. 0.42 służba POWT nr 16 strażnicy WOP Kołobrzeg (Bałtycka Brygada WOP) zaobserwowała na ekranie stacji r./lok. nierozpoznany cel, który odbił od brzegu i podążał kursem na pełne morze. Do przechwycenia celu skierowano stojący w porcie Kołobrzeg kuter rozpoznawczy WOP t. KR-70S, którego załoga o godz. 0.48 ujawniła w odległości 5 kabli (926,5 m) od brzegu ponton t. „DELFIN” bez załogi oraz pływające w pobliżu niego wiosło. W pontonie znajdowała się tylko torba turystyczna.

W wyniku zorganizowania przez brygadę WOP blokady terenu od strony brzegu, służba tej strażnicy o godz. 2.40 zatrzymała w rejonie latarni morskiej w Kołobrzegu wychodzącego z morza osobnika. Okazał się nim obywatel CSRS, który usiłował drogą morską przekroczyć granicę z Polski do jednego z ówczesnych państw kapitalistycznych.

Podczas prowadzonego dochodzenia ustalono, że uciekinier był recydywistą, karany dwukrotnie pozbawieniem wolności przez sąd CSRS za usiłowanie nielegalnego przekroczenia granicy z CSRS do Austrii.

Granice do Polski przekroczył wcześniej nielegalnie 8 września 1980 r. w godzinach rannych, na odcinku strażnicy Krzanowice (Górnoślaska Brygada WOP)¹²¹.

W dniu 14 października 1980 r. o godz. 17.00-24.00 na POWT-51 Kuźnica strażnicy WOP Jastarnia (Kaszubska Brygada WOP) pełnił służbę graniczną kpr. Edward Leonowicz i st. szer. Wiesław Kłębek. O godz. 17.20 st. szer. Kłębek zgodnie z instrukcją pełnienia służby wyszedł na pomost obserwacyjny POWT (stanowisko bojowe nr 2-SB-2) w celu doraźnego przeprowadzenia obserwacji morza.

Wynik obserwacji był negatywny. Jednak podczas powrotu na stanowisko SB-I, st. szer. Kłębek usłyszał szum i warkot silnika samolotu lecącego od strony morza w kierunku lądu. Istniejące wówczas warunki atmosferyczne (duże zachmurzenie, niski pułap chmur) nie pozwalały na dokładne określenie kursu lotu, jego wysokości oraz rozpoznanie lecącego obiektu. O fakcie nieplanowego przelotu st. szer. Kłębek natychmiast powiadomił telefonicznie posterunek radiotechniczny Wojsk Obrony Powietrznej Kraju (WOPK)¹²².

¹²⁰ I. Bieniecki, *Wojska Ochrony Pogranicza...*, s. 59-61.

¹²¹ I. Bieniecki, I. Szkurlat, *Przestęczość graniczna...* (2018), s. 74.

¹²² I. Bieniecki, *Współpraca Wojsk Ochrony Pogranicza z Wojskami Obrony Powietrznej Kraju i Marynarką Wojenną w ochronie polskiej granicy morskiej w latach 1965-1991*, „Biuletyn Historyczny Muzeum Marynarki Wojennej” 2015, nr 30, s. 240-258; tenże, *Współpraca Wojsk Ochrony Pogranicza z Wojskami Obrony Powietrznej Kraju płaszczyzną kształtowania edukacji obronnej społeczeństwa w Polsce w drugiej połowie XX wieku*, [w:] *Służby mundurowe w systemie bezpieczeństwa publicznego*, red. M. Kopczewski, D. Sienkiewicz, Koszalin 2016, s. 35-47.

Po ostatecznym wyjaśnieniu w Centrum Operacyjnym Korpusu Obrony Powietrznej Kraju (KOPK) okazało się, że był to planowy przelot szwedzkiego samolotu t. „PIPER” P-31 obsługującego linię Sztokholm-Warszawa, który zboczył o około 40 km z wyznaczonego kursu, a nad przelotem jego utracono kontrolę.

Wykrycie przez st. szer. Kłębka przelotu samolotu umożliwiło jego rozpoznanie i naprowadzenie go na właściwy kontrolowany kurs, a tym samym zapewniono warunki bezpieczeństwa jego lotu¹²³.

Oceniając powyższe siły i środki, należy uznać, że personel WOP oprócz Morskiej Brygady Okrętów Pogranicza (kadra i żołnierze zsw) stanowił znaczny odsetek całości sił wykorzystywanych w ochronie granicy morskiej PRL, które w końcowym okresie swojego istnienia funkcjonowały w resorcie spraw wewnętrznych (MSW). Należy jednak pamiętać, że w ochronie granicy morskiej PRL współdziałała z nimi również Morska Brygada Okrętów Pogranicza im. kmdr. por. Franciszka Dąbrowskiego, stanowiąca przed przeobrażeniami, jakie zaszły w Polsce na przełomie lat 80. i 90. XX w., integralną część polskiej Marynarki Wojennej (MW) działającą w ramach resortu MON¹²⁴.

W powyższym zestawieniu nie uwzględniono też sił funkcjonujących w ramach Zwiadu WOP. Według wyliczeń autorów w połowie lat 80. XX w. tylko w jego organach funkcjonowało na terenie całego kraju: 11 wydziałów, 13 sekcji, 24 GO, 49 GPK i 62 strażnice kadrowe. Natomiast na Wybrzeżu PRL w końcowym okresie istnienia tej formacji, w porównaniu z latami wcześniejszymi, zwiększyła się liczba pracowników pionu Zwiadu w nadmorskich BWOP. Pod koniec lat 80. XX w. na całym polskim Wybrzeżu działalnością operacyjno-rozpoznawczą w ramach pionu zwiadowczego zajmowało się ponad 100 żołnierzy zawodowych WOP¹²⁵.

Podsumowując funkcjonowanie i działalność WOP w ochronie granicy morskiej PRL w latach 1945-1991, trzeba stwierdzić, że chociaż siły oraz środki przeznaczone do tych celów w poszczególnych okresach były zróżnicowane, to jednak należy je ocenić jako znaczne w porównaniu z tymi, które funkcjonowały na pozostałych odcinkach

¹²³ I. Bieniecki, I. Szkurlat, *Przestępczość graniczna...* (2018), s. 76.

¹²⁴ I. Bieniecki, *Jednostki pływające Morskiej Brygady Okrętów Pogranicza i ich wykorzystanie w ochronie granicy morskiej w latach 1966-1991*, [w:] *Militarne i gospodarcze aspekty polityki morskiej Polski XX wieku*, red. J. Przybylski, B. Zalewski, Gdynia 2001, s. 177-188; tenże, *Jednostki pływające Wojsk Ochrony Pogranicza i ich wykorzystanie na rzecz bezpieczeństwa granicy morskiej PRL w drugiej połowie XX wieku*, „*Studia nad Bezpieczeństwem*” 2019, nr 4, s. 77-93.

¹²⁵ Tenże, *Zwiad nadmorskich Brygad Wojsk Ochrony Pogranicza w latach 1965-1991. Zadania – struktura – działalność*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa. Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa państwa. Praktyczne aspekty bezpieczeństwa*, t. 1, red. M. Ilnicki, A. Piotrowski, Poznań 2012, s. 147-148.

granicy państwowej PRL (wschodnim, południowym i zachodnim). Na tym tle ochrona granicy państwowej PRL na Morzu Bałtyckim angażowała nie tylko tę formację, ale również MW PRL w postaci MBOP. Trzeba jednak pamiętać, że ówczesne państwa tzw. socjalistyczne do przełomu lat 80. i 90. XX w. współpracowały ze sobą w różnych sferach, w tym militarnej ochrony granicy¹²⁶, bowiem należały one do jednego bloku polityczno-wojskowego – Układu Warszawskiego (UW).

Posiadanie przez ówczesne Wojsko Polskie (WP), w tym również WOP oraz MW, własnych urządzeń r./lok. pozwalało im na skuteczną organizację pola i systemu r./lok. rozpoznania. Dzięki przyjętym rozwiązaniom zaoszczędzono znaczną ilość dewiz, ponieważ wyroby produkcji krajowej (polskiej) stanowiły ponad połowę wszystkich urządzeń r./lok. będących na wyposażeniu polskich Sił Zbrojnych¹²⁷.

Potwierdzeniem tej tezy jest również to, że w nowej sytuacji społeczno-politycznej na przełomie lat 80. i 90. XX w. niektóre z elementów funkcjonujących w ramach dotychczasowego podsystemu ochrony granicy morskiej uległy całkowitej likwidacji (np. początkowo lotnictwo czy bport WOP), a inne w znacznym stopniu zredukowano (np. system r./lok.). Jednak w nowych uwarunkowaniach po 1991 r. nie zrezygnowano całkowicie z tej formy ochrony granicy morskiej i powrócono do realizacji koncepcji wspólnego systemu r./lok. dla wszystkich zainteresowanych instytucji działających na Wybrzeżu¹²⁸.

Należy też mieć na uwadze, iż działalność formacji WOP przypadała na ważne wydarzenia społeczno-polityczne zarówno w życiu kraju, jak też na arenie międzynarodowej. Nie mogło to pozostać bez wpływu na organizację tych jednostek, formy działania, nabór personelu zawodowego i żołnierzy zsw, a także system ochrony granicy czy współudział w realizacji zadań organów bezpieczeństwa PRL. Formacja ta w latach 1945-1991 wielokrotnie zmieniała swoją podległość, co wpływało na charakter realizowanych przez nią zadań. Jednak w całym tym okresie była ona przeznaczona do ochrony granicy państwowej. Przejście spod resortu MON do MSW skutkowało natomiast zmianą charakteru realizowanych przez nią zadań – z wojskowo-obronnych na polityczne.

Z dniem 19 listopada 1990 r. weszły w życie ustawy z 12 października 1990 r. „O Straży Granicznej” i „Ochronie granicy państwowej”. Jednocześnie trwały prace nad przeformowaniem WOP w SG¹²⁹. Z dniem 15 maja 1991 r. ta pierwsza została

¹²⁶ I. Bieniecki, I. Szkurlat, *Współpraca formacji ochrony granic PRL, ZSRR i NRD na południowym Bałtyku w drugiej połowie XX w. w świetle dokumentów Wojsk Ochrony Pogranicza*, t. 10, red. W. Bartoszek, Ł. Nadolski, Bydgoszcz 2024, s. 93-124.

¹²⁷ K. Łoziński, *Technika radiolokacyjna*, [w:] *Wybrane problemy historii polskiej techniki wojskowej XX wieku*, z. 1, red. H. Wcisło, Z. Ognik, Warszawa 2000, s. 142. Zob. też S. Łuczyński, *Skuteczność ochrony granicy morskiej za pomocą systemu radiolokacyjnego*, „Biuletyn Wojsk Ochrony Pogranicza” 1963, nr 3 (23), s. 5-17.

¹²⁸ S. Łuczyński, *Skuteczność ochrony granicy...*, s. 5.

¹²⁹ ASG w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 2884, t. 249, Pismo dowódcy WOP gen. dyw. F. Stramika do kierownika zespołu analiz i obsługi MSW A. Anklewicz z 6.12.1990 r., s. 1.

rozformowana, a zadania w ochronie granicy wschodniej RP przejęła nowa formacja – Straż Graniczna.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie

- Akta DWOP, sygn. nr 1608, t. 4, Notatka służbowa dotycząca zagadnień proponowanych do ujęcia w notatniku dowódcy WOP nr 01528a z 18.08.1962 r. opracowana przez mjr. Kocybałę
- Akta Szefostwa WOP, sygn. nr 1841, t. 3, Zarządzenie MON nr 017-MON z 27.07.1965 r. w sprawie tymczasowego zakresu kompetencji GIOT
- Akta Szefostwa WOP, sygn. nr 1839, t. 45, Zestawienie obrazujące rozkład sił Wojsk Ochrony Pogranicza na poszczególnych granicach wg stanu na dzień 4.06.1969 r.
- Akta DWOP, sygn. nr 1841, t. 9, Informacja o węzłowych problemach ochrony granic PRL nr 03156 z 26.06.1970 r.
- Akta DWOP, sygn. nr 2519, t. 82, Zarządzenie dotyczące zmian organizacyjno-etatowych w BWOP do roku 1985 (projekt) z 20.07.1983 r.
- Akta DWOP, sygn. nr 2519, t. 82, Zasadnicze zamierzenia zmian organizacyjno-etatowych w BWOP do roku 1985 (projekt) z 20.07.1983 r.
- Akta DWOP, sygn. nr 2519, t. 82, Wykaz jednostek i pododdziałów WOP z 1983 r.
- Akta DWOP, sygn. nr 2884, t. 251, Koncepcja perspektywicznych zmian w systemie ochrony morskiej granicy państwowej
- Akta DWOP, sygn. nr 2884, t. 251, Załącznik nr 4 opracowany przez mjr. Wł. Szczęsnego z 6.10.1989 r.
- Akta DWOP, sygn. nr 2372, t. 5, Analiza operacyjna zastosowania w ochronie granicy morskiej stacji r./lok. opracowana przez kmdr. por. M. Andrzejuka z 27.02.1972 r.
- Akta CS WOP w Kętrzynie, sygn. nr 1862, t. 11, Pismo szefa Sztabu WOP do komendanta Ośrodka Szkolenia WOP w Kętrzynie nr pf 1134 z 18.08.1972 r.
- Akta DWOP, sygn. nr 2884, t. 249, Pismo dowódcy WOP gen. dyw. F. Stramika do kierownika zespołu analiz i obsługi MSW A. Anklewicz z 6.12.1990 r.

Archiwum Instytucji Centralnych MON w Modlinie

- Akta GIOT, sygn. nr 21/91, t. 147, Referat zcy GIOT-szefa Inspektoratu Powszechnej Samoobrony gen. bryg. A. Cesarskiego na temat „Rozwój obronności PRL ze szczególnym uwzględnieniem obrony terytorialnej kraju” z 19.11.1969 r.

Kancelaria Morskiego Oddziału Straży Granicznej w Gdańsku-Nowym Porcie

Rozkazy i Zarządzenia Komendanta Głównego SG z lat 1991-1992, t. 3, Zarządzenie nr 47 ministra spraw wewnętrznych H. Majewskiego z 16.05.1991 r. w sprawie organizowania SG i rozformowania WOP

Zbiory prywatne

Biuletyn dyslokacyjny Wojsk Ochrony Pogranicza oraz arkusz poprawek, opracowanie DWOP, Warszawa 1985 (w zbiorach autorów)

Opracowania

Bieniecki I., *Jednostki pływające Morskiej Brygady Okrętów Pogranicza i ich wykorzystanie w ochronie granicy morskiej w latach 1966-1991*, [w:] *Militarne i gospodarcze aspekty polityki morskiej Polski XX wieku*, red. J. Przybylski, B. Zalewski, Gdynia 2001

Bieniecki I., *Szkoła Specjalistów Morskich Wojsk Ochrony Pogranicza (1950-1967)*, „Biuletyn Historyczny Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni” 2001, nr 17

Bieniecki I., *Obserwacja i radiolokacja w ochronie polskiej granicy morskiej w latach 1960-1991*, [w:] *Siły Zbrojne – Polityka. Studia ofiarowane profesorowi Jerzemu Przybylskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. P. Kurlenda i in., Toruń 2005

Bieniecki I., *Udział żołnierzy Wojsk Ochrony Pogranicza w zabezpieczeniu polskich portów morskich w latach 1965-1991*, [w:] *Bezpieczeństwo i ochrona portów morskich oraz miast portowych VII Międzynarodowa Konferencja Naukowa Zarządzanie Kryzysowe*, Gdynia 2009 (płyta CD)

Bieniecki I., *Zwiad nadmorskich Brygad Wojsk Ochrony Pogranicza w latach 1965-1991. Zadania – struktura – działalność*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa. Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa państwa. Praktyczne aspekty bezpieczeństwa*, t. 1, red. M. Ilnicki, A. Piotrowski, Poznań 2012

Bieniecki I., *Wojska Ochrony Pogranicza w systemie ochrony i obrony granicy morskiej Polski w latach 1965-1991*, Słupsk 2015

Bieniecki I., *Współpraca Wojsk Ochrony Pogranicza z Wojskami Obrony Powietrznej Kraju i Marynarką Wojenną w ochronie polskiej granicy morskiej w latach 1965-1991*, „Biuletyn Historyczny Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni” 2015, nr 30

Bieniecki I., *Podsystem obserwacji i radiolokacyjnego dozoru Wojsk Ochrony Pogranicza w ochronie granicy morskiej PRL w latach 1960-1970*, „Biuletyn Historyczny Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni” 2016, nr 31

Bieniecki I., *Współpraca Wojsk Ochrony Pogranicza z Wojskami Obrony Powietrznej Kraju płaszczyzną kształtowania edukacji obronnej społeczeństwa w Polsce w drugiej połowie XX wieku*, [w:] *Służby mundurowe w systemie bezpieczeństwa publicznego*, red. M. Kopczewski, D. Sienkiewicz, Koszalin 2016

- Bieniecki I., *Jednostki pływające Wojsk Ochrony Pogranicza i ich wykorzystanie na rzecz bezpieczeństwa granicy morskiej PRL w drugiej połowie XX wieku*, „Studia nad Bezpieczeństwem” 2019, nr 4
- Bieniecki I., Szkurląt I., *Szkoły Podoficerskie oraz ośrodki szkolenia podoficerów i młodszych specjalistów Wojsk Ochrony Pogranicza. Wybrane problemy działalności w latach 1965-1991*, „Biuletyn. Problemy Ochrony Granic” 2017, nr 55
- Bieniecki I., Szkurląt I., *Przestępczość graniczna w Polsce w drugiej połowie XX wieku w świetle biuletynów Wojsk Ochrony Pogranicza. Schyłek lat 70. i okres stanu wojennego. Źródła*, Słupsk 2018
- Bieniecki I., Szkurląt I., *Przestępczość graniczna w Polsce w drugiej połowie XX wieku w świetle biuletynów Wojsk Ochrony Pogranicza. Od zakończenia stanu wojennego do końca lat 80. Źródła*, Słupsk 2021
- Bieniecki I., Szkurląt I., *Współpraca formacji ochrony granic PRL, ZSRR i NRD na południowym Bałtyku w drugiej połowie XX w. w świetle dokumentów Wojsk Ochrony Pogranicza*, t. 10, red. W. Bartoszek, Ł. Nadolski, Bydgoszcz 2024
- Dominiczak H., *Powstanie i rozwój organizacyjny Wojsk Ochrony Pogranicza w latach 1945-1983*, Warszawa 1984
- Dominiczak H., *Centrum Szkolenia Wojsk Ochrony Pogranicza w Kętrzynie 1946-1986*, Warszawa 1986
- Działanie WOP w systemie ochrony granic kraju w czasie pokoju i wojny*, „Biuletyn Informacyjny” Akademia Sztabu Generalnego, Warszawa 1971, nr 1 (101)
- Jackiewicz Z., *Wojska Ochrony Pogranicza 1945-1991. Krótki informator historyczny*, Kętrzyn 1998
- Leksykon wiedzy wojskowej*, red. M. Laprus i in., Warszawa 1979
- Locja Bałtyku. Część południowa. Wybrzeże polskie*, Gdynia 1980
- Łoziński K., *Technika radiolokacyjna*, [w:] *Wybrane problemy historii polskiej techniki wojskowej XX wieku*, z. 1, red. H. Wcisło, Z. Ognik, Warszawa 2000
- Łuczyński S., *Skuteczność ochrony granicy morskiej za pomocą systemu radiolokacyjnego. Skuteczność ochrony granicy morskiej za pomocą systemu radiolokacyjnego*, „Biuletyn Wojsk Ochrony Pogranicza” 1963, nr 3 (23)
- Prochwicz J., *Wojska Ochrony Pogranicza 1945-1965. Wybrane problemy*, Piotrków Trybunalski 2011
- Regulamin Służby Granicznej*, cz. 1: *Zasady ogólne*, Warszawa 1968

Załącznik 1

Dyslokacja Posterunków Obserwacji Wzrokowo-Technicznej (POWT) WOP
na Wybrzeżu PRL wg stanu z 1985 r.

Nr POWT WOP	Rodzaj POWT	Sektor obserwacji	Miejsce stałej dyslokacji
Pomorska BWOP – Szczecin			
POWT nr 1	Bliskiego dozoru – zasięg 4,4 Mm (8,149 km)	105°-0°-245°	Podgradzie, gm. Nowe Warpno, woj. szczecińskie
POWT nr 2	Bliskiego dozoru – zasięg 3,2 Mm (5,9 km)	310°-180° 130°-120°	10 km pld. Świnoujście, woj. szczecińskie
POWT nr 3	Dalekiego dozoru – zasięg 14/16 Mm (25,9/29,6 km)	45°-0°-300°	Świnoujście, woj. szczecińskie
POWT nr 4	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	80°-0°-305°	Przytór, gm. Świnoujście, woj. szczecińskie
POWT nr 5	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	45°-0°-265°	Międzyzdroje, gm. Międzyzdroje, woj. szczecińskie
POWT nr 6	Dalekiego dozoru – zasięg 14/16 Mm (25,9/29,6 km)	60°-0°-270°	Grodno, gm. Międzyzdroje, woj. szczecińskie
POWT nr 7	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	60°-0°-260°	Leśniczówka Kołczewo, gm. Dziwnów, woj. szczecińskie
POWT nr 8	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	55°-0°-255°	Międzywodzie, gm. Dziwnów, woj. szczecińskie
POWT nr 9	Dalekiego dozoru – zasięg 14/16 Mm (25,9/29,6 km)	65°-0°-260°	Dziwnówek, gm. Dziwnów, woj. szczecińskie
POWT nr 10	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	65°-0°-260°	Pobierowo, gm. Pobierowo, woj. szczecińskie
POWT nr 11	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	60°-0°-255°	Rewal, gm. Rewal, woj. szczecińskie
POWT nr 12	Dalekiego dozoru – zasięg 14/16 Mm (25,9/29,6 km)	60°-0°-255°	Pogorzelica, gm. Rewal, woj. szczecińskie
POWT nr 13	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	60°-0°-265°	Włodarka 3,2 km zach. od m. Mrzeżyno, gm. Trzebiatów, woj. szczecińskie
POWT nr 14	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	75°-0°-250°	Mrzeżyno, gm. Trzebiatów, woj. szczecińskie
Bałtycka BWOP – Koszalin			
POWT nr 15	Dalekiego dozoru – zasięg 14/16 Mm (25,9/29,6 km)	5°-0°-341°	Dźwirzyno, gm. Kołobrzeg, woj. koszalińskie
POWT nr 16	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	337°-335°	Grzybowo, gm. Kołobrzeg, woj. koszalińskie

POWT nr 17	Dalekiego dozoru – zasięg 14/16 Mm (25,9/29,6 km)	6°-0°-322°	Kołobrzeg – ujście kanału portowego
POWT nr 18	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	2°-0°-342°	Luboszyce, gm. Kołobrzeg, woj. koszalińskie
POWT nr 19	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (25,9/29,6 km)	352°-325°	Sianożęty, gm. Ustronie Mor- skie, woj. koszalińskie
POWT nr 20	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	4°-0°-322°	Łasin, gm. Ustronie Morskie, woj. koszalińskie
POWT nr 21	Dalekiego dozoru – zasięg 14/16 Mm (25,9/29,6 km)	6°-0°-325°	Gąski, gm. Będzino, woj. ko- szalińskie
POWT nr 22	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	357°-332°	Mielenko, gm. Mielno, woj. koszalińskie
POWT nr 23	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	340°-316°	Unieście, gm. Mielno, woj. ko- szalińskie
POWT nr 24	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	331°-309°	Łazy, gm. Mielno, woj. kosza- lińskie
POWT nr 25	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	330°-299°	Dąbkowice, gm. Darłowo, woj. koszalińskie
POWT nr 26	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (25,9/29,6 km)	313°-290°	Żukowo Morskie, gm. Darło- wo, woj. koszalińskie
POWT nr 27	Dalekiego dozoru – zasięg 14/16 Mm (25,9/29,6 km)	323°-293°	Darłówek, gm. Darłowo, woj. koszalińskie
POWT nr 28	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	329°-286°	Kopań, gm. Darłowo, woj. ko- szalińskie
POWT nr 29	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	348°-302°	Rusinowo, gm. Postomino, woj. słupskie
POWT nr 30	Dalekiego dozoru – zasięg 14/16 Mm (25,9/29,6 km)	359°-308°	Samborze, gm. Postomino, woj. słupskie
POWT nr 31	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	12°-0°-330°	Królewice, gm. Postomino, woj. słupskie
POWT nr 32	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	351°-328°	Modlinek, gm. Ustka, woj. słupskie
POWT nr 33	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	350°-325°	Ustka (port), gm. Postomino, woj. słupskie
POWT nr 34	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	331°-311°	Poddąbie, gm. Ustka, woj. słupskie
POWT nr 35	Dalekiego dozoru – zasięg 14/16 Mm (25,9/29,6 km)	352°-295°	Rowy, gm. Ustka, woj. słup- skie
POWT nr 36	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	346°-312°	Jezioro Dołgie, gm. Smóldzi- no, woj. słupskie

POWT nr 37	Dalekiego dozoru – zasięg 14/16 Mm (25,9/29,6 km)	2°-0°-312°	Czolpino, gm. Smoldzino, woj. słupskie
POWT nr 38	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	14°-0°-321°	Boleniec, gm. Smoldzino, woj. słupskie
POWT nr 39	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	359°-329°	Rąbka, gm. Łeba, woj. słup- skie
POWT nr 40	Dalekiego dozoru – zasięg 14/16 Mm (25,9/29,6 km)	5°-0°-332°	Łeba, woj. słupskie
POWT nr 41	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	355°-328°	Ulinia, gm. Łeba, woj. słupskie
POWT nr 42	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	14°-0°-321°	Stilo, gm. Choczewo, woj. gdań- skie
Kaszubska BWOP – Gdańsk			
POWT nr 43	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	75°-0°-255°	Lubiatowo, gm. Choczewo, woj. gdańskie
POWT nr 44	Dalekiego dozoru – zasięg 14/16 Mm (25,9/29,6 km)	73°-0°-270°	Białogóra, gm. Krokowa, woj. gdańskie
POWT nr 45	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	88°-0°-268°	Dębki, gm. Krokowa, woj. gdań- skie
POWT nr 46	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8)	93°-0°-272°	Karwieńskie Błota-rząd II, gm. Krokowa, woj. gdańskie
POWT nr 47	Dalekiego dozoru – zasięg 14/16 Mm (25,9/29,6 km)	90°-0°-270°	Ostrowo, gm. Władysławo- wo, woj. gdańskie
POWT nr 48	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	107°-0°-278°	Jastrzębia Góra (Lisi Jar), gm. Władysławowo, woj. gdań- skie
POWT nr 49	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	120°-0°-315°	Chłapowo, gm. Władysławo- wo, woj. gdańskie
POWT nr 50	Dalekiego dozoru – zasięg 14/16 Mm (25,9/29,6 km)	120°-0°-300°	Władysławowo (Wielka Wieś), woj. gdańskie
POWT nr 51	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	122°-0°-307°	Chałupy, gm. Władysławowo, woj. gdańskie
POWT nr 52	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	122°-0°-307°	Kuźnica, gm. Jastarnia, woj. gdańskie
POWT nr 53	Dalekiego dozoru – zasięg 14/16 Mm (25,9/29,6 km)	120°-0°-305°	Jastarnia, woj. gdańskie
POWT nr 54	Dalekiego dozoru – zasięg 14/16 Mm (25,9/29,6 km)	166°-0°-335°	Góra Szwedów, woj. gdań- skie
POWT nr 55	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	150-325°	Hel (port), woj. gdańskie

POWT nr 56	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	171°-10°	Gdynia, nabrzeże „Inż. Wendy” w Porcie Gdynia
POWT nr 57	POWT nr 57 w Sopocie-Kamiennym Potoku ostatecznie nie zostało wybudowane, chociaż nr 57 był do tego POWT przypisany		
POWT nr 58	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	92°-0°-308°	Gdańsk-Nowy Port (ujście Wisły), woj. gdańskie
POWT nr 59 (później nr 27)	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	140°-0°-275°	Gdańsk (Port Północny), woj. gdańskie
POWT nr 60 (później nr 28)	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	105°-0°-285°	Górki Zachodnie, woj. gdańskie
POWT nr 61 (później nr 29)	Dalekiego dozoru – 14/16 Mm (25,9/29,6 km)	Brak danych	Orle na Wyspie Sobieszewskiej, woj. gdańskie. POWT nr 61 zostało wybudowane w połowie lat 80. XX w.
POWT nr 62	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	58°-0°-320°	Mikoszewo, gm. Stegna, woj. elbląskie
POWT nr 63	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	87°-0°-274°	Jantar, gm. Stegna, woj. elbląskie
POWT nr 64	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	84°-0°-270°	Stegna, gm. Stegna, woj. elbląskie
POWT nr 65	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	78°-0°-270°	Kąty Rybackie, gm. Sztutowo, woj. elbląskie
POWT nr 66	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	75°-0°-258°	Skowronki, gm. Sztutowo, woj. elbląskie
POWT nr 67	Dalekiego dozoru – zasięg 14/16 Mm (25,9/29,6 km)	68°-0°-260°	Krynica Morska, gm. Stegna, woj. elbląskie
POWT nr 68	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	62°-0°-255°	Leśniczówka, gm. Sztutowo, woj. elbląskie
POWT nr 69	Bliskiego dozoru – zasięg 6/8 Mm (11,1/14,8 km)	51°-0°-235°	Piaski, gm. Sztutowo, woj. elbląskie
Razem: 68 POWT WOP, w tym: 14 Pomorska BWOP, 28 Bałtycka BWOP, 26 Kaszubska BWOP (49 POWT bliskiego dozoru i 19 POWT dalekiego dozoru)			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Biuletynu dyslokacyjnego..., s. 119-188

Załącznik 2

Dyslokacja baz kutrów rozpoznawczych WOP na Wybrzeżu PRL wg stanu z 1985 r.

Dyslokacja bazy kutrów rozpoznawczych WOP	Strażnica WOP	Długość odcinka	Brygada WOP
Pomorska BWOP Szczecin			
Rejon strażnicy WOP Karczno	Strażnica rozwinięta kat. I – Karczno	Granicy państwowej – 23,553 km (z tego granicy lądowej – 12,600 km, granicy na Zalewie Szczecińskim – 10,953 km)	Pomorska BWOP
Rejon strażnicy portowej Świnoujście	Strażnica portowa kat. I – Świnoujście	Granicy państwowej na Zalewie Szczecińskim – 10,400	Pomorska BWOP
Na rz. Dziwna w m. Dziwnów	Strażnica nadmorska kat. II – Dziwnów	Linii brzegowej – 21,000 km	Pomorska BWOP
Na rz. Rega w m. Mrzeżyno	Strażnica nadmorska kat. II – Mrzeżyno	Linii brzegowej – 15,800 km	Pomorska BWOP
Bałtycka BWOP Koszalin			
W porcie Kołobrzeg	Strażnica nadmorska kat. I – Kołobrzeg	Linii brzegowej – 9,360 km	Bałtycka BWOP
W przystani rybackiej Unieście	Strażnica nadmorska kat. I – Mielno	Linii brzegowej – 20,400 km	Bałtycka BWOP
W m. Darłówek	Strażnica nadmorska kat. I – Darłowo	Linii brzegowej – 17,250 km	Bałtycka BWOP
W porcie Ustka	Strażnica nadmorska kat. I – Ustka	Linii brzegowej – 20,900 km	Bałtycka BWOP
W porcie Łeba	Strażnica nadmorska kat. I – Łeba	Linii brzegowej – 25,900 km	Bałtycka BWOP
Kaszubska BWOP Gdańsk			
Rejon stacji brzegowej Polskiej Akademii Nauk (PAN) w m. Lubiatowo	Strażnica nadmorska kat. II – Białogóra	Linii brzegowej – 21,000 km	Kaszubska BWOP
Ujście rz. Czarna Woda	Strażnica nadmorska kat. II – Karwia	Linii brzegowej – 17,500 km	Kaszubska BWOP

W porcie rybackim Władysławowo	Strażnica nadmorska kat. II – Władysławowo	Linii brzegowej – 16,800 km	Kaszubska BWOP
W m. Mikoszewo (Przekop Wisły)	Strażnica nadmorska kat. I – Jantar	Linii brzegowej – 22,000 km	Kaszubska BWOP
Na Zalewie Wiślanym	Strażnica nadmorska kat. I – Krynica Morska	Granicy państwowej – 37,730 (granicy morskiej – 27,760 km i granicy z ZSRR – 9,970 km)	Kaszubska BWOP
Razem: 14 baz kutrów rozpoznawczych WOP			PBWOP (Szczecin) – 4 BBWOP (Koszalin) – 5 KBWOP (Gdańsk) – 5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Biuletynu dyslokacyjnego..., s. 127-176

Summary

The Maritime Border Security Subsystem Maintained by the Polish People's Republic Border Protection Forces and Its Impact on the State Security in the Second Half of the 20th Century. Selected Problems

The maritime border protection subsystem operated by the Border Protection Troops secured one of the four sections of the Polish People's Republic's state border between 1945 and 1991. This article presents the creation and organizational development of the Polish People's Republic's border protection system between 1945 and 1991, the subsystem protecting the section of the Polish border on the Baltic Sea, the forces and resources used for this purpose until 1991, and selected examples of maritime border detentions and the successful performance of border services by Visual and Technical Observation Points by the Border Protection Troops.

